

Date Printed: 04/20/2009

JTS Box Number: IFES_63
Tab Number: 92
Document Title: Mis on Multikultuurne Uhisfond?
Document Date: 1997
Document Country: Estonia
Document Language: Estonian
IFES ID: CE00672

* E E 7 8 4 A A 5 - D B 9 F - 4 7 1 1 - A 1 C 2 - A 1 3 3 6 4 7 D 6 2 6 2 *

JAAAN TÕNISSONI INSTITUUT

**MIS
ON
MULTIKULTUURNE
ÜHISKOND?**

TALLINN 1997

Käesolev raamat on valminud Ameerika Ühendriikide fondi
National Endowment for Democracy rahalisel toetusel

Mis on multikultuurne ühiskond?

Koostaja: © Sulev Valdmaa

Kirjastusõigused: © Jaan Tõnissoni Instituut

SISUKORD:

Saateks	4
Videofilmi "Mis on multikultuurne ühiskond?" saamisloost	4
Metoodilisi soovitusi videofilmi "Mis on multikultuurne ühiskond?" kasutamiseks tunnis	6
Videofilmi "Mis on multikultuurne ühiskond?" subtiitrite tekst	8
I osa "Mis on multikultuurne ühiskond?"	8
II osa "Multikultuurse ühiskonna tugevad küljed"	20
III osa "Multikultuurse ühiskonna nõrgad küljed"	32
IV osa "Multikultuurse ühiskonna võimalused"	46
Täiendavat lugemist	59
Michael WALZER. Pluralism poliitilises perspektiivis	60
Patrick THORBERRY. Vähemuste õiguste rahvusvahelised ning eurostandardid	73
Harald RUNBLOM. Rootsi mitmekultuurilisus Euroopa võrdlevas perspektiivis	79

SAATEKS

1995.-1996. aastal tegeles Jaan Tõnissoni Instituudi Kodanikuhariduse Keskus PHARE makroprojekti raames multikultuurse ühiskonna ja demokraatiaprobleemidega. Korraldati mitu rahvusvahelist konverentsi ja seminari, kus käsitleti tänapäeva maailma olukorda laiemalt ning otsiti vastust küsimustele: mis on multikultuursus?, kas Baltikum ja Eesti on multikultuursed?, missuguseid probleeme või eeliseid toob multikultuursus ühiskonnale? jne. Projekti käigus üllitati neli erialatrükist ning valmis kaks videofilmi - "Mis on demokraatia?" ja "Mis on multikultuurne ühiskond?"

Videofilmid tootis Kodanikuhariduse Keskuse tellimusel firma Elav Teadus. Oma suunitluselt on need õppefilmid, sest püüavad anda piisavalt lihtsaid, ent ammen-davaid vastuseid just nimelt nendele küsimustele, mis sisalduvad filmide pealkir-jades. Videodes käsitletav teemadering sobib esmajoones põhikooli ning gümnaa-siumi kodaniku- ja ühiskonnaõpetustundidesse. Videode laiema käsitluslaadi tõttu sobivad nad ka ajaloo-, filosoofia-, kultuuri- või mõne muu humanitaartsükli õpetades. Samas ei ole filmid oma ülesehituselt ega meetodikalt spetsiifilised õppe-filmid, vaid on tehtud nii, et neid võiks vaadata laiemgi auditoorium. Videodes sisal-duva kogu rikkaliku teabe paremaks omandamiseks õppeprotsessis on seetõttu vaja mõningast täiendavat meetodilist abi, mida see brošüür pakubki.

Brošüür koosneb kahest põhimõttelisest osast. Esimeses on videofilmi "Mis on multikultuurne ühiskond?" vaatamisel ekraanile ilmuvad subtiitrid ning lisateave selle kohta, mida samal ajal kaadris näidatakse ja kes kõneleb. Subtiitritel on filmis eriline tähendus, kuna põhiline info esitatakse suulise kõne kaudu, pildil on enamasti saa-tev ja seoseid loov roll. Samas osas juhatatakse õpetajat, kuidas seda 67 minutilist visuaalset õppematerjali eri tundides näidata, mida peaksid õppijad igast osast teada saama ning kuidas nende tähelepanu vajalikule pöörata. Seega annab brošüüri esimene osa vastuse õpetaja küsimusele: "Kuidas videofilmi ainetunnis kasutada?"

Teine osa sisaldab lisa lugemist multikultuurse ühiskonna problemaatika kohta. Need tekstid võiksid erialast huvi pakkuda peamiselt õpetajale, kuid ka kaasaegse maailma kõnealustest probleemidest huvitatud õpilastele.

VIDEOFILMI "MIS ON MULTIKULTUURNE ÜHISKOND?" SAAMISLOOST.

1995. ja 1996. aastal tegeles Kodanikuhariduse Keskus PHARE makroprojekti raames multikultuurse ühiskonna probleemidega. Projekti praktiline väljund oli firmas Elav Teadus valminud 67 minutiline õppevideofilm "Mis on multikultuurne ühiskond?" Video tootmisel peeti silmas üldhariduskooli kodaniku- ja ühiskonnaõpe-tuse aine vajadusi.

Film on üles ehitatud eri rahvusvaheliste ekspertide üksteisest sõltumatult antud vastustele ning arutlustele järgmistel teemadel:

1. Mis on multikultuurne ühiskond?
2. Mis on multikultuurse ühiskonna tugevad küljed?
3. Mis on multikultuurse ühiskonna nõrgad küljed?
4. Millised on multikultuurse ühiskonna võimalused?

Kaadris kõneldavat saadavad juttu ilmestavad ja rõhutavad, kohati allegoorilised visuaalsed kaadrid. Videofilmi võtted toimusid 1995. aasta sügisel ja 1996. aasta kevadel nii Eestis kui välismaal.

Videos esinevate rahvusvaheliste ekspertide, sotsioloogiaprofessor emeeritus John Rexi, Londoni koolide üleminspektori Michael Hussey, Uppsala Ülikooli Multietnilise Uurimiskeskuse teadlase Hans-Ingvar Rothi, Briti Rasside Võrdõiguslikkuse Komitee teadlase Phil Barnetti ja Londoni Ülikooli professori Tagdish Gundara esinemised on salvestatud 1995. aasta sügisel Eestis Pärnu Rannahotellis toimunud kolmepäevase PHARE projekti rahvusvahelise konverentsi ajal.

Sama aasta detsembri alguses viibis võttegrupp koosseisus Jüri Tallinn (stsenarist), Villu Vällik (operaator), Sulev Saar (reisi mänezher), Sulev Valdmaa (konsultant) viiepäevasel võttereisil välismaal, mille kestel külastati Brüsselit, Amsterdamit ja Strasbourgi. Neid abistasid nende töös ajakirjanikud Marianne ja Madis Mikko Brüsselis ning Eesti suursaadik Euroopa Nõukogu juures Karin Jaani Strasbour'gis. Sellelt reisilt pärinevad paljud videos kasutatud taustakaadrid. Sama reisi ajal on salvestatud Euroopa Nõukogu peasekretäri Taniel Tarschyse, Euroopa Liidu ametniku linnaplaneerija Phyrus Mercourise ja Euroopa Liidu Meediaprogrammi juhi Saturnio Muñoz Gomeze esinemised nende töökabinetides Strasbour'gis ja Brüsselis.

Rootsi-poolsete esinejatega – Stockholmi Ülikooli professori Charles Westini, Stockholmi Fittja linnaosa multikultuursuse keskuse õpetaja Elin Birgitta ja Stockholmi Rinkeby linnaosa ametniku Iris Berggreniga kohtuti 1996. aasta kevadel Stockholmis. Samal ajal on filmitud ka videos kasutatud Rootsi miljööpildid.

Olgu märgitud, et sama protsessi käigus tehtud võtteid on osaliselt kasutatud ka Elava Teaduse teises PHARE Multikultuurse ühiskonna projekti raames toodetud videos "Mis on demokraatia?", mille kohta on valminud sama pealkirjaga metoodiline abimaterjal.

METOODILISI SOOVITUSI VIDEOFILMI "MIS ON MULTIKULTUURNE ÜHISKOND?" KASUTAMISEKS TUNNIS

Mida on vaja video kohta enne selle demonstreerimist teada?

Filmi "Mis on multikultuurne ühiskond?" kogupikkus on 67 minutit. Seda on kaasaja ühiskonna vastavat aspekti õppides ühe korraga demonstreerimiseks liiga palju. Otstarbekas on, et õpetaja valib tundi/tunde ette valmistades näitamiseks välja just need osad videost, mida ta peab tunni eesmärkidest lähtuvalt vajalikuks.

Video on üles ehitatud nii, et seal käsitletakse multikultuurset ühiskonda õpetades järgmisi küsimusi:

1. Mis on multikultuurne ühiskond? (17 min.)
2. Multikultuurse ühiskonna tugevad küljed (15 min)
3. Multikultuurse ühiskonna nõrgad küljed (18 min)
4. Multikultuurse ühiskonna võimalused (17 min)

Iga lõik käsitleb just eelnimetatud küsimusi. Ajaliselt sobiks demonstreerida ühes tunnis üht sisublocki. Kuna need on väga informatiivsed, võiks ülevaatlikkuse ja parema omandatavuse huvides neist mõningaid lõike õpilasi vastavalt motiveerides isegi teist korda näidata.

Kuidas videofilmi demonstreerida?

Videolindil on eelnimetatud osade vahel vahepealkirjadega eraldatud pausid. Videot näidates tuleb lint vajalikust kohast käivitada ja lõigu lõppedes demonstratsioon katkestada. Et seda kõike oleks võimalik õigest kohast hõlpsamini teha, selleks on käesolevas juhendis õpetaja abistamiseks näidatud, kus orienteeruvalt mingi lõik algab. Et veelgi detailsemalt vajalikke momente lindilt kätte leida, selleks on brošüüris näidatud, millise videomakiloenduri näidu juures on missugune subtiiter ja kaader teleriekraanil näha ning kelle hääl on samal ajal kaadris.

Filmi demonstreerides:

1. Ühendame videomaki ja teleri ühendusjuhtmega, lülitame mõlemad aparaadid sisse ja kontrollime nende tööseisukorda.
2. Asetame demonstreeritava kasseti videomakki ning vajutame klahvile "PLAY". Lint hakkab jooksuma.
3. Kaadrisse ilmuvad tootjafirma Elav Teadus logo ning seejärel Brüsseli panoraaми taustal videofilmi pealkiri "Mis on multikultuurne ühiskond?" Niipea kui pealkiri kaadrisse ilmub, vajutame klahvile "STOP".

4. Seejärel vajutame klahvile "RESET". Lindiloenduri näiduks saab 0000. Sellest näidust alates on metoodilises juhendis esitatud kõik järgnevad näidud, mille puhul pildid-subtiitrid-helid videol saabuvad. Nullnäidust alates on järgnevalt võimalik suhteliselt hõlpsasti leida metoodilise juhendi kirjelduse järgi vajalikku kohta demonstreerimiseks. Paneme tähele – nullnäidu fikseering ja järgnevad näidud on nn ligilähedased. Eri videomakkide loendurid võivad loendada mõneti erinevalt. Seetõttu aitab näit vaid kindlaks määrata, kas otsitav koht on lähedal või mitte. Täpne demonstreeritav koht leitakse ikkagi läbivaatamise teel.

Kuidas video vaatamist juhendada ja motiveerida?

Kõige tähtsam on, et õpetaja ise vaataks esmalt filmi hoolega läbi, jälgides ka metoodilist juhendit ning selles kirjutatud subtiitrid, et hinnata video kasutusvõimalusi. Sellest tulenevalt peab õpetaja kavandama, kuidas sobiks filmi kõige otstarbekamalt rakendada s.o.

- mis on video demonstreerimise eesmärk,
- millal, kus ja mis mahus seda teha,
- millise tulemuse peaks video vaatamine andma,
- kuidas saada õpilastelt nähtu kohta tagasisidet.

Enne video näitamist tuleb õpilasi juhendada selles, millele nad peaksid filmi vaadates tähelepanu pöörama või millistele küsimustele vastuseid leidma. Õpilastele tuleb ka öelda, kuidas nende tähelepanelikkust hiljem kontrollitakse, nt

- õpetaja ootab pärast video vaatamist vastuseid mingitele küsimustele,
- õpilastel tuleb nähtu põhjal iseseisvalt teha mingi kirjalik kokkuvõte,
- nähtut arutatakse järgnevalt klassiga üheskoos...

või on õpetajal endal teisi võtteid, kuidas õpilasi videot vaatama motiveerida.

Metoodilises juhendis on autor iga demonstreeritava osa juurde pakkunud valiku küsimusi, millele võiks paluda õpilastel videot vaadates vastuseid leida. (Küsimused on koostatud subtiitrite kaadrisse ilmumise järjekorras.) Õpetaja võib loomulikult ise esitada teisi küsimusi või leida muid meetodeid, kuidas õpilasi motiveerida. Otstarbekas on, et õpetaja esitaks küsimused õpilastele kirjalikult – näiteks kirjutaks need tahvlile. Õpilased võivad töötada kas üksikult, paaris või rühmas.

On võimalik, et suhteliselt lühikesi videolõike demonstreeritakse ühes ja samas tunnis isegi rohkem kui üks kord, et leida sealt üles maksimaalne info.

Mis otstarbel videot üldse vaadatakse – kas uue osa edasivõtmiseks, õpitu kinnistamiseks või veel millekski muuks – on suuresti iga õpetaja ja tema õpilaste otsustada.

VIDEOFILMI "MIS ON MULTIKULTUURNE ÜHISKOND?" SUBTIITRITE TEKST

LOSA - MIS ON MULTIKULTUURNE ÜHISKOND?

OSA ULATUS VIDEOLO

LOENDI NÄIDUD 0000 – 0985

AJALINE KESTUS 17 MINUTIT

Õpilased peaksid videolõiku vaadates leidma vastused järgmistele küsimustele:

1. Mis on multikultuursus?
2. Missuguste tunnuste alusel võib ühiskondi multikultuurseteks pidada?
3. Kuidas on Euroopa linnapilti tekkinud islamiusu mošeed ja tänavatele teistest rassidest inimesed?
4. Kas videolõigus esinevad teadlased on multikultuursuse defineerimisel üksmeelsed?
5. Kas Eesti linnade tänavapilt sarnaneb või pigem erineb neist videos näidatavate Euroopa linnade Brüsseli, Strasbourg'i ja Stockholmi tänavapiltidest?
6. Milliseid erinevaid multikultuurseid motiive võib videolõigust leida?
7. Missugune on kõnelejate endi suhtumine multikultuursusesse?
8. Millal on riigid oma multikultuursust teadvustama hakanud?

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
0035	Euroopa on kontinent, kus elab palju erinevaid rahvaid, kus on palju erinevaid keeli ja kultuuritraditsioone.	Euroopa Nõukogu peasekretär Taniel Tarschys oma kabinetis Euroopa Nõukogu peahoones Strasbourg'is.	Euroopa Nõukogu peasekretär Taniel Tarschys.
0075	Euroopas on küll ka ühine kultuuripärand, kuid siin valitseb siiski suur mitmekesisus.	Euroopa riikide lipud lehvimas Euroopa Nõukogu peahoone ees Strasbourg'is.	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIK	HÄÄL KAADRIK
---------------	-------------------	--------------	--------------

Enamikus maades räägitakse erinevaid keeli.

On väga tähtis, et saame elada omal maal rahulikult

ja tunda rõõmu oma kultuurilistest juurtest.

Euroopast tervikuna rääkides saame nautida

rikast ja mitmekesist Euroopa kultuuripärandit

0120	Küsisite, mis on multikultuurne ühiskond.	Islamiusulised lapsed Brüsselis mošee ees mängimas.	Professor John Rex.
------	---	---	---------------------

0125	Siin tahaksin oma vaatenurka selgitada.	Professor John Rex.	
------	---	---------------------	--

Maailmas on mitmeid multikultuurseid ühiskondi.

0140	Tahaksin teha kindlat vahet kahte tüüpi ühiskondade vahel:	Islamiusulised lapsed Brüsselis mošee ees mängimas.	
------	--	---	--

ühed, kes tunnistavad erinevaid kultuure,

kuid rõhutavad siiski kõigi inimeste võrdsust,

0155	ja teised, kes tunnistavad mitme kultuuri olemasolu,	Lennuk Brüsseli taevas.	
------	--	-------------------------	--

kuid peavad üht kultuuri teisest tähtsamaks.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
	Minu arvates on ülimalt tähtis		
0170	luua demokraatlik versioon multikultuursest ühiskonnast,	Mošee Brüsselis.	
	kus tunnistatakse kultuuride erinevusi	Islamiusulised naised lähevad mošeesse.	
	ja iga üksikut indiviidi peetakse ühtviisi võrdseks.		
	Vastuseks küsimusele, mis on multikultuurne ühiskond,		
0180	nõustun professor Rexi arvamusega	Londoni Ülikooli professor Tagdish Gundara.	Professor Tagdish Gundara.
	demokraatlikust multikultuursest ühiskonnast.		
	Teine küsimus on,		
	mis alusel me ühiskonda multikultuurseks nimetame.		
0200	Ühiskond võib olla multikultuurne mitmeti:	Brüsseli tänavapilt.	
	keelte ehk lingvistilise mitmekesisuse tõttu,		
	religioosse mitmekesisuse ehk erinevate uskude tõttu,		
0220	erinevate ühiskonnaklasside,		
	maa- ja linnarahva olemasoluja erinevate rahvuste tõttu.	Islamiusulised mehed lähevad Brüsselis mošeesse.	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIK	HÄÄL KAADRIK
0230	Selline liigitamine on tähtis, et kasutada õiget poliitikat,	Mošee Brüsselis ja Strasbourgi katedraal.	
0240	saavutamaks ühiskonnasisene võrdsus ja õiglus. Rühmad, kes esindavad eri keele- ja usugruppe, ühiskonnaklasse ja territoriaal-seid rühmitusi,	Strasbourg'i katedraali sisemus, põlevad küünlad.	
0250	saaksid sama kohtlemise osaliseks nii tervisekaitse, elamuküsimuse, hariduse kui sotsiaalhoolduse valdkonnas.	Strasbourg'i katedraal.	
0260	Kõigil ühiskonnaliikmetel peavad olema ühesugused poliitilised õigused	Indiaani mehed Strasbourg'i tänaval.	
0265	ning kõiki tuleb pidada võrdseteks liikmeteks.		
0270	Multikultuurset ühiskonnal on palju häid omadusi, sest ühiskond ja kultuur arenevad pidevalt. Ka looduses toimub pidev areng.	Stockholmi Ülikooli professor Charles Westin.	Charles Westin.
0290	Bioloogiline paljunemine annab aluse ellujäämisele.	Noored tänavapildis	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
0310	<p>Nõrga bioloogilise taustaga on ellujäämise šanss väiksem.</p> <p>Ühiskonnas, kus on erinevad kultuurid,</p> <p>võib ühiskonna ees seisvatele probleemidele</p> <p>leida mitmekülgseid lahendusi.</p> <p>See on multikultuurse ühiskonna üks tugev külg.</p>	(viipekeeles kõnelevad naised).	
0340	<p>Ühinen eelkõnelejatega, kuid multietnilist ühiskonda</p> <p>tuleb defineerida väga laialt aluspõhjalt.</p> <p>Küsimus pole ainult rahvuses ega religioonis.</p>	<p>Uppsala Ülikooli Multietnilise Uurimiskeskuse teadlane Hans Ingvar Roth.</p>	Hans Ingvar Roth.
0360	<p>Võime rääkida erinevatest identiteedirühmadest,</p> <p>mille aluseks on hoopis teised tunnused.</p>	Stockholmi vanalinna tänavapilt.	
0365	<p>Tihti tehakse see viga,</p> <p>et räägitakse vaid rahvusest, rassist või usundist.</p> <p>On ka teisi tunnuseid, mis põhinevad laiematel</p>	Stockholmi Eesti Kooli välisuks.	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	FILM KAADRI	HÄÄL KAADRI
	<p>kultuurilistel tunnusoontel, seksuaalsel käitumisel,</p> <p>orientatsioonil ja ka ideoloogilistel huvidel.</p> <p>Tähtis on defineerida multikultuurset ühiskonda laiemalt.</p> <p>Tänases maailmas on mitmeid multikultuurseid ühiskondi.</p> <p>Neil on erinevad probleemid.</p> <p>Üldisi lahendusi ei saa ühelt maalt teisele üle kanda,</p> <p>kuna tihtipeale on probleemid ainulaadsed.</p>		
0410	<p>Nõustun kõige eelöelduga multikultuursest ühiskonnast.</p> <p>Veel üks tähtis faktor on mitmekesisuse aspekt –</p>	<p>Londoni koolide üleminispektor Michael Hussey.</p>	Michael Hussey.
0430	<p>mitmekesised väärtushinnangud.</p> <p>Multikultuursetes ühiskonnas</p> <p>peavad olema ühesed väärtused,</p> <p>mis on seotud riigi ja rahvuse identiteediga,</p>	<p>Vahtkonna paraad Stockholmi kuninga lossi juures,</p> <p>kaks marssivat sõdurit lippudega,</p>	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
0460	<p>kuid samas võivad erinevad rühmad lisaväärtusi anda.</p> <p>Need väärtused ja tavad võivad ühiskonda rikastada</p> <p>ja see on multikultuurses ühiskonnas väga tähtis.</p>	Stockholmi kuingalossi vaade.	
0485	Multikultuursus tähendab eri rahvusest inimeste kooselu,		Phyrus Mercouris.
0495	<p>kellel on erinev kultuur, usk, keeleline tagapõhi.</p> <p>Need on tähtsamad elemendid, kuid on ka väiksemaid osasid,</p>	Euroopa Liidu ametnik, linnaplaneerija Phyrus Mercouris.	
0515	<p>nagu toit, kombed ja tavad, har- rastused, abielu, pere.</p> <p>Kõik need kokku moodustavad kultuuri.</p>	Kuu öises linnataevas.	
0520	<p>Kultuuri on väga raske defineerida.</p> <p>Oma praegusel töökohal proovime kultuuri defineerida</p> <p>kunstiväärtuste, hoonete ja maailmavaate järgi.</p>	Õised linnamotiivid punases toonis.	
0535	<p>Multikultuursus tähendab mõtlemisviisi, elamisviisi.</p> <p>Sinna alla kuulub palju mitmesuguseid arvamusi,</p> <p>keeli, arhitektuuriliike, erinevaid kunstisuundi...</p>	Dekoreeritud äritänav Brüsselis	(inimesed tänaval).

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
	<p>Kultuuri ja multikultuuri on raske defineerida.</p> <p>Olen otsinud abi sõnaraamatutest,</p> <p>kuid seda on väga raske täpselt defineerida.</p>		
0565	Minu jaoks tähendab multikultuursus koostöötamist	Mereandide kaupmees,	Satumio Muñoz Gomez.
0570	<p>teistelt maadelt tulnutega, kellel on erinev tööstiil</p> <p>ja vahel ka elufilosoofia.</p> <p>See võib tunduda kummaline, aga meile pole see probleem,</p>	<p>Euroopa Liidu meediaprogrammi juht</p> <p>Satumio Muñoz Gomez.</p>	
0590	<p>vaid hoopis võimalus jagada kogemusi, mõtlemislaade.</p> <p>Meil on ühine eesmärk – teha koostööd.</p> <p>Meie jaoks on töötamine multikultuurses ühiskonnas</p> <p>võimalus kasutada erinevate rahvuste häid omadusi,</p>	<p>Õine Brüssel punases valguses.</p>	
0615	näidata, et $1+1=3$, mitte 2.	Brüsseli linna sümbol – pissiv poiss.	
0625	Olen nõus kõigega, mida mu kolleegid on öelnud,		Phil Barnett.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
	kuid tahaksin lisada,		
0635	<p>et multikultuurne ühiskond pole uus nähtus.</p> <p>Kõik ühiskonnad on multikultuursed.</p> <p>Inglismaa, kus see teema on alles hiljuti üles kerkinud,</p> <p>on alati olnud multikultuurne riik,</p> <p>kuhu erinevad grupid saabusid eri aegadel ja põhjustel.</p>	<p>Brüi Rasside Võrdõiguslikkuse Komitee teadlane Phil Barnett.</p>	
0655	<p>Näiteks saabus suur hulk musti Rooma leegionäre</p> <p>Suurbritanniasse Rooma impeeriumi ajal.</p> <p>Seega pole eri kultuurid ja rassid Inglismaal</p> <p>sugugi uus nähtus, vaid täiesti igapäevane asi.</p>	<p>Triumfikaar Brüsselis.</p> <p>Brüsseli tänavapilt.</p>	
0675	Teine tähtis aspekt on kinnipidamine	Brüsseli vaade.	
0685	<p>õigluse ja võrdõiguslikkuse põhitõdedest</p> <p>ja nende põhimõtete seotus seadustega, mis toetaksid</p>	Triumfikaar Brüsselis.	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIK	HÄÄL KAADRIK
	nii vähemust kui enamust diskrimineerimise eest.		
0700	Kõik algas palju aastaid tagasi. Rootsis on alati elanud inimesi erinevatest riikidest.		Elin Birgitta.
0705	Fittja tänastest elanikest tulevad paljud Türgist: süürlased, kurdid ja loomulikult türklased.	Fittja Multikultuurse Keskuse õpetaja Elin Birgitta.	
0725	Palju inimesi on ka Ladina-Ameerikast, Austraaliast.	Fittja tänavapilt.	
0735	Paljud tulid Rootsi 60ndate lõpul, 70ndate algul.	Noored tänaval.	
0745	Nad tulid siia tööle, sest meie tööstus vajab neid. See on üks põhjus, miks meil on inimesi teistest riikidest.	Kiikuvad lapsed.	
0755	Peale selle elab Rootsis põgenikke, kes vajavad kaitset. Rootsi suured linnad kasvasid sel ajal veelgi.	Noored pargis.	
0775	Tollased Stokholmi planeerijad	Idamaa naised lapsevankriga tänaval.	
0780	otsustasid ehitada miljon korterit.	Uusehitused Stockholmis.	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
0790	Vähemalt selline oli plaan. Kuna ma kolisin ära,	Elin Birgitta.	
0795	ei tea ma, kas nii palju kortereid ehitati. Selline vähemalt oli plaan, kuna inimestel polnud kortereid. Stokholmi, Göteborgi, Malmösse ehitati uued linnaosad.	Poisid mängivad jalgpalli.	
0815	Alguses kolis siia palju noori Rootsi peresid. Kui teistest riikidest tulnud soovisid samuti kortereid, kolisid nad siia ja neid tuli aina juurde.	Inimesed kaupluses.	
0845	Mina olen siin kõigest 4 aastat töötanud, kuid viimasel 5 aastal	Poisid tänaval.	
0855	on siia tulnud elanikke teistest riikidest ja rootslastest elanikud kolivad minema.	Habernik mees.	
0860	Seda juhtub väga tihti.		Elin Birgitta.
0870	Nii sünnivadki taolised multikultuursed kohad.		Teatetahvel plakatitega.
0875	Rinkebys elavad ja töötavad 65 eri rahvuse esindajad.	Rinkeby linnaosa valit- suse ametnik Iris Berggren.	Iris Berggren.
0880	See on omamoodi kohtumis- paik või risttee,	Lapsed tänaval.	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
	mis loob võimalused uute asjade alustamiseks.	Täiskasvanud tänaval.	
	Soosiva suhtumise korral on tulevik lootusrikas.		
0915	See on üsna raske küsimus. Defineeriksin multikultuursust	Euroopa Nõukogu juures asuva Eesti esinduse nõunik Erik Harremoes.	Erik Harremoes.
0920	kui erinevate kultuuride mõju teatud individile, et ta võiks rikastada oma isiklikku käitumist kontaktidega teiste rahvuste esindajatega.	Euroopa Nõukogu peahoone fuajee Strasbourg'is.	
0940	See võib tunduda teile veidi abstraktne, kuid võin anda ühe näite. Heitsite pilgu hoonele,	Euroopa Nõukogu peahoone istungisaal	
0950	mis on ehitatud töötamiseks 13 eri riigi ametnikele. Me töötame ja elame koos kultuuritaustade mõjutustega, mis erinevad tihti nendest, kus oleme üles kasvanud ja millega oleme enne kokku puutunud.	(laelühter). Euroopa Nõukogu peahoone roheline istungisaal	
0975	Püüame neist teha sünteesi,		
0980	et vormida ellusuhtumise põhialuseid.	Euroopa Liidu peahoone sissekäik.	

II OSA – MULTIKULTUURSE ÜHISKONNA TUGEVAID KÜLJED

OSA ULATUS VIDEOL:

LOENDURI NÄIDUD 0985 – 1670

AJALINE KESTUS 15 minutit

Õpilasi videolõiku vaatama motiveerides võiks pöörata nende tähelepanu järgmistele küsimustele, millele nad peaksid leidma vastuse:

1. *Mis on multikultuursuse väärtused?*
2. *Mida tõendab multikultuursuse kohta Ameerika Ühendriikide näide?*
3. *Millise iseloomustuse annab elukohamaad vahetanud inimestele Rootsi ametnik Iris Berggren?*
4. *Kuidas erinevatest kultuuridest pärit inimesed üksteist mõjutavad?*
5. *Milliseid näiteid tuuakse videolõigus selle kohta, et multikultuursus on ajalooline nähtus?*
6. *Mis on eri rahvastel ühist ja sarnast?*

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

0985	Enamus on nõus, et kõik peavad olema võrdõiguslikud.	Euroopa Nõukogu peahoone.	John Rex.
------	--	---------------------------	-----------

1000	Küsimus tekib, miks on vajakultuurilist mitmekesisust	Professor John Rex.	
------	---	---------------------	--

Mina tootsin välja 3 põhjust:

esiteks, vähemuste kultuurides võib olla väärtusi,

mis oleks meie kõigi hüvanguks.

Peaksime vähemuste kultuuridest rohkem õppima,

et leida üles see vajalik.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
1025	<p>Teiseks, tänapäeva tööstuslikus ühiskonnas</p> <p>on inimesel vajadus moraalse ja emotsionaalse toe järele,</p> <p>kuuluvuse järele gruppi, mis oleks pere ja riigi vahepeal.</p> <p>Paljudes ühiskondades tuleb see moraalne tugi</p>	<p>Rinkeby linnaosa tänavapilt Stockhomis.</p> <p>Turg.</p>	
1050	<p>etniliselt grupilt, kuhu inimene kuulub.</p> <p>Eriti selgelt oli see näha Ameerika Ühendriikides,</p> <p>kuhu saabus mitmeid rahvusgruppe Euroopast.</p> <p>Nad said rahvuskaaslastelt vajalikku kodutunnet.</p> <p>Kolmas põhjus, miks rahvuslikud vähemusgrupid</p> <p>peaksid saama oma kultuuri ja organisatsiooni arendada,</p> <p>tuleneb nende vajadusest oma õigusi kaitsta.</p> <p>Sellisel juhul peab nende ühendus pakkuma ühtsustunnet</p> <p>koostegutsemiseks oma õiguste kaitsmisel.</p>	<p>Professor John Rex.</p>	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

Need 3 põhjust tõestavad, et kultuuride mitmekesisuse

tunnustamine tugevdab demokraatiat.

Samas tahaksin lisada,

et sellised rühmitused ei pea igavesti kestma.

Sisserändajate rühmitused

kaotavad 3-4 sugupõlve pärast oma tähtsuse grupina.

Lõpuks suhtutakse nendesse kui rühmitustesse,

1130

millel on oma festivalid, tavad ja sümbolid. Rinkeby tänavapilt.

Poliitilises mõttes pole see grupp enam tähtis,

kuid kultuurilises mõttes rikastab see rahvast.

1140

Tugevus seisneb selles, et siinsetel elanikel

Iris Berggren Rinkeby linnaosa valitsusest. Iris Berggren.

oli jõudu end oma maast lahti rebida.

Nad ei ole nõrgad inimesed, neil oli leidlikkust.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIK	HÄÄL KAADRIK
1160	<p>Meie kohus on nende võimeid ja leidlikkust märgata,</p> <p>mitte kohelda neid kui võõraid.</p>	Õpilased Rinkeby koolis.	
1170	<p>Kui ühiskond on ajalooliselt multikultuurne,</p> <p>st. eksisteerivad keelelised ja religioossed klassid,</p> <p>siis on selle mõju nüüdisaegsele riigile tohutu,</p> <p>eriti kui rääkida mõjust kirjandusele ja kunstile.</p> <p>See võib avalduda nii väiksemates kogukondades</p> <p>kui ka riigis tervikuna.</p> <p>Nagu näha, võib riik sellest ka kasu saada.</p> <p>Mina pole selles kindel, et enamused ja vähemused</p> <p>ning erinevad kultuurid lõpuks päris ära kaovad.</p> <p>Teatud aspektid püsivad ilmselt kaua.</p> <p>Isegi nõrgemad vähemusgrupid maailma isoleeritud paikades.</p>	Professor Tagdish Gundara Londoni Ülikoolist.	Tagdish Gundara.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
	<p>Tänapäevases riigis on vaja tagada eri gruppide õiguseid.</p> <p>Kultuurses ühiskonnas võetakse riigi ühisvarasse nende gruppide kompleksed kultuurilised väärtused.</p>		
1235	<p>Muidugi on kombeid, mida kasutatakse riigisiselt –</p> <p>näiteks kirikus või mošees käimine,</p> <p>kuid riigisiselt, kus inimesed suhtlevad omavahel</p> <p>ja kus valitseb üks kindel riigikultuur,</p> <p>annavad vähemusgrupid meile palju juurde.</p>	Tänavapilt Brüsselis.	
1250	<p>Multikultuursuse jõud on selles, et saab impulsse erinevatest miljööst ja keskkondadest,</p> <p>rahvuslik kultuur rikastub välismõjude tõttu.</p> <p>Ükski kultuur Euroopas pole isoleeritud</p>	Euroopa Nõukogu peasekretär Taniel Tarschys.	Taniel Tarschys.
1270	ja seega ka puhtalt rahvusliku iseloomuga.	Tänavapilt Strasbourg'is.	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIK	HÄÄL KAADRIK
1275	<p>Me kõik oleme kaasatud kultuurivahetusse, osmoosi ja arvan, et oleme kõik sellest paremaks saanud.</p>	<p>Euroopa Nõukogu peahoone Strasbourg'is.</p>	
1285	<p>Multikultuurne ühiskond on mitmeti tähtis.</p> <p>Kuid tuleb rõhutada, et inimestel peab olema õigus säilitada nende endi kultuurilist identiteeti.</p> <p>Multikultuurses ühiskonnas saavad grupid säilitada oma kultuurilist vabadust.</p> <p>Kultuurilises arengus on tähtis veel aspekt, et erinevate kultuuride esindajad rikastavad kunsti, muusikat ja teisi tegevusvaldkondi.</p> <p>Multikultuurne ühiskond on väga põnev ühiskond.</p>	<p>Uppsala Ülikooli õppejõud Hans Ingvar Roth.</p>	<p>Hans Ingvar Roth.</p>
1325	<p>Üks hea näide põnevast multikultuursest ühiskonnast on New York City, Manhattan, jättes kõrvale sotsiaalproleemid.</p>	<p>Strasbourg'i katedraal ja selle ümbrus, lipud.</p>	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

See on parim näide

hästitoimivast multikultuursest
ühiskonnast.

Inimesed erinevatelt maadelt ja
kontinentidelt kohtuvad

ja tulemuseks on ülimalt
põnev segu.

1345

Multikultuursuse kasu ei avaldu Euroopa Liidu amet-
üksnes kunstis. nik, linnaplaneerija
Phyrrus Mercouris.

Phyrrus Mercouris.

Inimene saab kasu ja samas
kogeb uusi kunstivorme

ning ka religioosseid ja
filosoofilisi ideid.

Näiteks segu euroopalikest ja
asiaatlikest ideedest.

Võtame näiteks Antiik-Kreeka.

Seal valitses asiaatlik paganlik
usk 12 jumalaga,

samas oli seal segu Roomast,
Platoni ideedest...

Platoni riigi ja vaaraode
Egiptuse vahel oli samasusi.

Sellel laial alat oli
ideede segu.

Sis suundus Kreeka Aleksander
Suure juhtimisel Aiasse.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
	Kreeklasena on Kreeka ajalugu mulle tuttav.		
1400	Aleksander Suur oli multikultuursuse alal fanaatik.	Paat jõel.	
	Kui Makedoonia armee jõudis Kreekasse,		
1405	andis ta sõduritele käsu abielluda pärslannadega.	Rebase topis, lind suus.	
	Ta organiseeris hiidpulmad:		
	10 000 kreeka sõdurit abiellus pärslannadega.		
1410	Ise oli ta eeskujuks, abielludes imekauni Pärsia vürstitari Roxanega.	Päevitajad rannal.	
	See on muidugi äärmus ja ma ei arva,		
1420	et peaksime tänapäeval midagi taolist tegema.	Merevaated.	
	Tema mõistis selle jõu tähendust,		
	multikultuursuse ideed ja tähendust.		
1435	Kultuurid multikultuurses ühiskonnas muutuvad	Londoni koolide üleminspektor Michael Hussey.	Michael Hussey.
	väga põneval viisil, mõjutades üksteist.		

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

Nad annavad riigile muutuva ja
dünaamilise imidzhi.

See identiteet areneb välja
valikuvõimalustest,

mis on multikultuurse
ühiskonna liikmetel.

Keegi pole lõputult suletud
oma kultuurigruppi.

Kõik võivad kasutada
erinevaid võimalusi,

olgu need siis usulised
või lingvistilised.

Kõik see rikastab ühiskonda

ja muudab selle mitmekesi-
suse dünaamiliseks.

Sellise ühiskonna liikmed
tunnevad end rikkana

ja saavad ära kasutada seda
kultuuride mitmekesisust.

Väärtushinnangud ja
demokraatia mõiste

on sellises ühiskonnas
ümbritseva tõttu laiemad.

1515

Võimalus end rikastada ja
oma vaateid avardada,

Moodne tramm
Strasbourg'i tänaval.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
	<p>n õ aknaid avada, et näha paremini enda sisemusse,</p> <p>mõista oma humaansust –</p> <p>sedä kõike on võimalik teha oma kodumaal.</p> <p>Monokultuurses riigis tuleb sama kogemuse saamiseks</p> <p>reisida kaugele, mida muidu võib kogeda ühes linnas -</p>		
1535	olgu see erinev köök, muusika, kunstid...	Kanalid Strasbourg'is,	
1540	Rikas materjal, mis muudab elu palju tähendusrikkamaks.	Leierkastiga Jõuluvana Strasbourg'i tänaval,	
1550	Me saame palju mõjutusi, mis rikastavad me endi kultuuri.	Fittja multikultuursuse keskuse õpetaja Elin Birgitta Rootsist.	Elin Birgitta.
	Need pole üksnes toit ja elukombed, vaid ka eri mõttelaad,		
1565	mis rikastavad me kultuuri ega isoleeri meid teistest.	Fittja koolimiljöö.	
	See muudab riigi rahvusvahelisemaks		
	ning selle kaudu mõistame ülejäänud maailma paremini.		
1580	Ühiskonna erinevad kultuurid on praktikas erinevad,	Phil Barnett – Briti Rasside Võrdõiguss- likkuse Komitee tead- lane.	Phil Barnett.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

kuid erinevuste kaudu on võimalik samasusi tuvastada.

Vaatamata teatud kommete erinevustele üksikasjades,

eksisteerivad samased jooned.

Näiteks pühitsevad erinevad usundid valguse pidu –

teame ju divalit, hannukah't ja muidugi jõule.

Kõik need on valguse pühad.

Otsides erinevusi, leiame rahvuste samaseid jooni

ning erinevuste ja samasuste üle mõtlemine

aitab inimestel näha oma tavasid uuel põneval moel.

Välimised sidemed on kasusaamisel väga praktilised.

Maailm muutub pidevalt üha enam vastastikku sõltuvaks

1630

poliitiliselt, majanduslikult, sotsiaalselt.

Euroopa Liidu peahoone Brüsselis.

Ja maailm ongi mitmekesine. On erinevaid maailmavaateid,

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIK	HÄÄL KAADRIK
---------------	-------------------	--------------	--------------

kultuurilisi ja poliitilisi süsteeme.

1640

Kui me suudame erinevaid süsteeme edukalt ühendada, Euroametnikud lähevad tööle.

kui meie ühiskonnas on erinevaid kultuure,

erinevaid vaatenurki elu-olule,

aitab see sotsiaalselt, poliitiliselt ja majanduslikult

maailma erinevate kultuuridega paremini ühenduda.

Ja sel on kindel praktiline väärtus iga maa jaoks.

III OSA – MULTIKULTUURSE ÜHISKONNA NÕRGAD KÜLJED

NBI Selle videolõigu kaadrid on peamiselt must-valged

OSA ULATUS VIDEOL:

LOENDURI NÄIDUD 1670 – 2390

AJALINE KESTUS 18 MINUTIT

Õpilased võiksid videolõiku vaadates leida vastused järgmistele küsimustele:

1. Missugused ohud peituvad multikultuursuses?
2. Millistest riikidest tuuakse näiteid kui ühiskondadest, kus multikultuursus ei toimi positiivselt?
3. Kelleks tuleks pidada Rootsis sündinud rootsi keelt puhtalt valdavast mustanahalist last?
4. Milliste teistest kultuuridest sisserändajate põhjustatud raskustega puutub Rootsi tänapäeval kokku?
5. Kas videolõigus sõna saavad inimesed on multikultuursuse nõrkuste suhtes üksmeelse arvamusel? Millest te seda järeldate?
6. Mida oleks Eestil võimalik sellest videolõigust õppida?
7. Miks on videolõik filmitud must-valgena?

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
1675	Mina toetan kultuurilist mitmekesisust. Olen sellest mitmel pool maailmas rääkinud ja tean ohte, mis käivad multikultuursusega kaasas.	Professor John Rex.	John Rex.
1690	Praegu tuntakse USA-s muret, et ühiskond lõheneb. Üks kirjanik on nimetanud seda olukorda	Strasbourg'i tänavapilt.	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

“kaks rahvust – vägivaldsed, võrdsed ja omavahel tülis”.

Selline olukord ilmneb multikultuursuse sildi all.

See on väga halb olukord iga ühiskonna jaoks –

1715

kui ei suudeta areneda, lööme siis lahku.

Strasbourg'i katedraal, tänavapilt.

Sestap on väga tähtis,

et erinevad kultuurid oleks omavahel dialoogis

ja teadvustaks sama ühiskonna liikmeid.

Teine alternatiiv ilmneb endises Jugoslaavias,

kus pimedale usule oma kultuurisse

1735

lisandub teise kultuuri totaalne vihkamine

Professor John Rex.

Multikultuursuses tuleb seda alternatiivi vältida.

Mõned on väitnud,

et etnilisus ja natsionalism on omavahel seotud.

Ühelt poolt on neil positiivseid jooni,

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
	teiselt poolt on need väga ohtlikud.		
1755	On veel üks halb võimalus ja seda esineb mitmes Lääne-Euroopa riigis, kus valitsus kasutab multikultuursuse mõistet,	Leierkasti mängiv jõuluvana..	
1765	kontrolli saavutamiseks immigrantide üle. Näiteks väites, et peab dialoogi rahvusvähemustega, kuigi tegelikult peab nõu vaid kogukonna vanematega, mitte kogukonna kui tervikuga. Selline versioon multikultuursusest näitab kultuure staatilise, muutumatu ja tagurlikuna.	Strasbourg'i kanalid.	
1795	Tahan lisada, et minu jaoks on multikultuurne ühiskond see, kus erinevad kultuurid muutuvad ja arenevad pidevalt.	Lõbusõidulaev Strasbourg'i kanalis.	Lõbusõidulaev lüüsid.
1805	USA ja endine Jugoslaavia on vaid paar näidet sellest,	Londoni Ülikooli õppejõud Tagdish Gundara.	Tagdish Gundara.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

kuidas multikultuurne ühiskond
tegelikus elus ei toimi.

1810

Monokultuurne ühiskond
võib küll igav olla,

Lõbusõidulaev
Starabourgi lüüsid.

kuid seal on väljakujunenud
väärtuste süsteem.

Kui multikultuurne
ühiskonnamudel ei toimi,

eriti kui konstitutsiooniline
süsteem ei toimi

ja valitsus ei taga riigi
liikmetele võrdõiguslikkust,

võib ilmnedat teatud
ühiskonnasisest killustumist,

mis võib saada vägagi
ohtlikuks.

Võib tekkida lokaalseid ja
regionaalseid ilminguid,

mis nõrgestavad riiki või ohus-
tavad rõhutud grupe.

Kui võetakse kuulda vaid
domiveerivate gruppide häält

ja teiste häält eiratakse,

on multikultuurne ühiskond
väga suures ohus.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITTE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
1855	Inimeste eraldamisel on loomulikult omad ohud.		Iris Berggren.
1860	Rootsis öeldakse elavat rootslasi ja immigrante, kuid tegelikkuses pole see nii lihtne. Koolides õpib näiteks 16-aastaseid türgi lapsi,	Stockholmi Rinkeby linnaosa valitsuse töötaja Iris Berggren.	
1865	kelle vanaisad tulid Rootsi elama. Lapsed on siin sündinud. Kui kaua neid immigrantideks nimetada? See on küsimus Rootsi riigile.	Rinkeby tänavapilt.	
1875	Multikultuurses ühiskonnas on mitmeid ohte.		Hans Ingvar Roth.
1880	Üks tõsisemaid nendest on, et eri kultuurigruppidel on erinevad elunormid.	Uppsala Ülikooli õppejõud Hans Ingvar Roth	
1890	Multikultuurses ühiskonnas peavad olema kindlaksmääratud väärtushinnangud, et see toimiks õigel moel.	Rinkeby tänavapilt.	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
	<p>Ühiste väärtushinnanguteta nagu austus, tolerantsus</p> <p>läheb multikultuurses ühiskonnas väga raskeks.</p> <p>Kui etnilised kultuurigrupid on sotsiaalselt allasurutud</p> <p>ja neil on elanikkonnaga suhtlemisel probleeme,</p> <p>siis see ainult suurendab konflikte väärtushinnangutes.</p> <p>Sotsiaalne probleem ja konflikt väärtuste vahel</p> <p>on omavahel tihedalt seotud.</p> <p>Ühte ei saa lahendada ilma teiseta.</p>		
1935	Nõrgaks küljeks on alad, kus on inimeste eraldamine.		Elin Birgitta.
1940	Inimesed, kes elavad Fittjas, tunnevad end siin turvaliselt.	Stockholmi Fittja linnaosa multikultuurse keskuse õpetaja Elin Birgitta.	
1950	Tegelikkus on see, et nad käivad vähe Fittjast väljas.	Fittja koolimiljöö.	
	<p>Nende teadmised Rootsist on väga kasinad,</p> <p>kuna nad eelistavad olla isoleeritud alal.</p>		

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

Rootsis kasvab tööpuudus
ja siin on see väga kõrge.

Rootsis on raske tööd leida.

Välismaalt tulnutel on see
veelgi raskem.

Sellistel puhkudel kasvab
neis rajoonides kuritegevus.

Kui noortel pole tööd ega
selget tulevikku silme ees,

lähevad paljud neist
kuritegelikule teele.

Seepärast anname meie Fittja
koolis oma parima,

et noored saaksid jõudu ja
usuksid endasse.

2000

Ma ei usu, et nõrkused
peituvad mitmekesisuses.

Londoni koolide
ülemispektor
Michael Hussey.

Michael Hussey.

Vaadates loodust teisi näiteid
meie universumist,

mitmekesisus põhjustab
dünaamilisust ja elujõudu.

Ohud peituvad multikultuurse
ühiskonna juhtide

nägemuse puudulikkuses.

2020

Ma ei arva nii.

Taniel Tarschys.

LOENDURI-NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIK	HÄÄL KAADRIK
	<p>Arvan, et kultuuride läbikäimine on eelis, saame erinevatest allikatest inspiratsiooni.</p> <p>See aitab rahvuskultuuril areneda.</p> <p>Arvan, et multikultuursusel on positiivne mõju.</p>	<p>Euroopa Nõukogu peasekretär Taniel Tarschys.</p>	
2040	<p>Jühid ei näe alati neid universaalseid väärtusi, mis eksisteerivad ka monokultuurses ühiskonnas,</p>	<p>Londoni koolide üleminspektor Michael Hussey.</p>	Michael Hussey.
2045	<p>nagu vabadus, demokraatia, austus teiste rahvuste vastu, austus nende puutumatus, kultuuri ja tavade vastu, on tegelikult üldised väärtused ja võimetus võtta meetmeid, mis aitaksid kaasa kokkukuulumistunde tekkimisele, on tegelikult võimetus neid kasulikult ära kasutada. Mündi teine pool on see, et peamised huvigrupid,</p>	<p>Jõelaevad Amsterdamsis.</p>	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

eriti need, kes on võimul
koolides, ülikoolides,

kuna nemad kujundavad ideid
ja võivad süstida lastesse

eelarvamusi, diskrimineerivat
suhtumist teise rahvusesse,

ideid kultuuride hierarhiast,

et nende kultuur on parem
kui mõni teine,

ja nad ei näe teistes
kultuurides pesitsevat head.

Tegelikult pole kultuurid
need, kus esinevad nõrkused,

vaid võimetus ära kasutada
eelpoolmainitud võimalusi.

Killustumine tekib, kui
erinevad grupid pole ausad

ja ajavad taga vaid
enda huvisid

ning asetavad oma huvid
teistest kõrgemale.

See on tõeline oht.

Ohtudeks on nägemuse
puudulikkus ja võimalused,

mida multikultuurses
ühiskonnas kasutatakse

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

kas võimalolevate gruppide
või vähemusgruppide huvide

upitamiseks kokkukuulumis-
tunde tekitamise arvelt.

2140	Rääkides Rootsi kogemusest, on ohud täiesti olemas.	Stockholmi Ülikooli professor Charles Westin.	Charles Westin.
------	--	---	-----------------

Algul tuli meile palju
immigrante Euroopast,

viimase 15 aasta jooksul
väljastpoolt Euroopat.

2150	Üks ilmselge oht on rassismi, neonatslike ilmingute	Stockholmi linnaaateid.	
------	--	----------------------------	--

ja ultraäämusliku
natsionalismi kasv.

See on oht ühiskonnale.

Rootsis pole need rühmad
veel väga suured,

kuid nad tekitavad palju
himu.

Need rühmad ründavad
sümboleid ja immigrante,

kes on silmnähtavalt
vähemusgrupid. See on ohtlik.

Vastuvõtval ühiskonnal,
antud juhul Rootsil,

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

lasub vastutus haarata
immigrandid ühiskonna ellu.

Tähtis on leida neile tööd.
Ebanormaalne on olukord,

kus töötute protsent
immigrantide hulgas

on suurem kui rootslaste
seas. See tekitab pingeid.

2205

Nõrgad küljed tekivad
arusaamatustest.

Euroopa Nõukogu
ametnik, linnaplaneeri-
ja Phyrus Mercouris.

Phyrus Mercouris.

Arusaamatusest ja valesti
mõistmisest tekivad segadused.

Multikultuurses ühiskonnas
muutuvad

sotsiaalsed ja majanduslikud
probleemid rassistlikuks

2220

ja rahvas peab patuoinaks
juute, mustlasi jt. rahvaid.

Paadid rannas, kalurid.

Tekivad rahvuslikud
vastuolud.

Olen seda ise kogunud,
samuti paljud mu sõbrad,

kes on kogunud rahvuslikku
diskrimineerimist.

Rahvuslikud probleemid
tekivad peaaegu alati

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
	<p>majanduslikest muredest nagu tööpuudus,</p> <p>samuti olukordadest, kus teatud huvigrupid</p> <p>manipuleerivad julmalt rahva vähemarenenud osaga,</p> <p>kes pole ehk nii kõrgelt haritud, on segaduses,</p> <p>ja meediakanalite ning propaganda kasutamisega</p> <p>veenavad elanikke, et kõik nende probleemid tulenevad</p> <p>mõnest väiksemast inimrühmast,</p> <p>kes tegelikkuses on nõrk ega kujuta endast ohtu.</p> <p>Mõnikord süüdistatakse mitmerahvuselises riigis</p> <p>üht väikest rahvusgruppi kogu riigi ebaõnnestumistes.</p> <p>See on ebaõige.</p> <p>Süüdistada tuleks neid, kes on tekitanud rassiprobleeme.</p>		
2280	<p>Multikultuursuse nõrgaks küljeks on,</p> <p>et eri regioonide rahvad, kellel on erinev kultuur,</p>	<p>Euroopa Liidu meediaprogrammi juht Saturnio Muños Comez.</p>	<p>Saturnio Muños Comez.</p>

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
2290	<p>pole saanud võimalust või ei taha kontakte luua.</p> <p>Multikultuursuse nõrkus Euroopas on,</p> <p>et inimesed tahavad olla isoleeritud,</p> <p>ja vähene kontakt tekitab mittemõistmist</p> <p>erinevate kultuuride vahel.</p> <p>Teame ju mitmeid teooriaid natsionalismi kohta.</p> <p>Kui töötada ja einestada koos teiste rahvustega,</p> <p>saab multikultuursus täiesti uue tähenduse.</p> <p>Kui vaadata Euroopa eri rahvaid eraldiseisvana,</p> <p>võib see olla nõrkus.</p> <p>Keegi ei taha rahvaste segunemist.</p> <p>Meie eesmärk pole europudingi valmistamine.</p> <p>Mitmekesisus peab säilima. Probleemi lahendamisel on</p> <p>väga kasulik kuulda erinevaid seisukohti.</p>		

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
	<p>See oleks multikultuursuse tugevus,</p> <p>kuid nõrkuseks on rahvuste isoleeritus.</p>		
2350	<p>Multikultuursuse suhe separatismisse</p> <p>on vastastikuses sõltuvuses õiguste mittetagamisega</p> <p>ja erinevuste mitteaustamisega.</p> <p>Selle ohu vältimiseks vajame muuhulgas</p>	<p>Phil Barnett Briti Rasside Võrdõigusselguse Komiteest.</p>	<p>Phil Barnett.</p>
2370	<p>otsusekindlat poliitilist juhtimist,</p> <p>ka moraalsel pinnal.</p> <p>Poliitilist juhtimist poliitikute poolt,</p> <p>moraalset juhtimist kogukonnades ja kiriku poolt.</p> <p>Kindlat toetumist konstitutsioonile ja seadustele,</p> <p>mis puudutavad indiskrimineerimist ja õiglust.</p>	<p>Amsterdami tänavapilt.</p>	

IV OSA – MULTIKULTUURSE ÜHISKONNA VÕIMALUSED

OSA ULATUS VIDEOLO:

LOENDURI NÄIDUD: 2390 – 2990

AJALINE KESTUS 17 MINUTIT

Õpilasi videolõigu vaatamisele motiveerides võiks pöörata nende tähelepanu vastuste leidmisele mõnedele järgmistele küsimustele hulgest:

1. Millist näidet multikultuursuse võimaluste kohta pakub Lõuna-Aafrika Vabariigi kogemus?
2. Kas multikultuurse ühiskonna elu korraldamine on kerge? Miks Sa nii arvad?
3. Millist sümbolset tähendust videofilmide teema seisukohast võiks omada Mini-Euroopa mudelite ja makettide näitamine kõneldava teksti taustana?
4. Missugused kaasaja riigid on paremateks näideteks hästitoimivatest multikultuursetest ühiskondadest?
5. Kas võib olla tõsi, et iga inimene on oma olemuselt multikultuurne? Põhjenda vastust.
6. Kuidas on multikultuursus kooskõlas demokraatia põhimõtetega?

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
2395	Erinevate olukordade hulk terves maailmas, kus multikultuursus on üheks võimaliku lahenduseks on väga suur. Ma ei maininud enne, et sündisin LAV-is viienda põlve valge lõuna-aafriklasena. Elasin "väga õelat" tüüpi multikultuurses ühiskonnas, mille nimi oli apartheid. Nüüd see on kadunud	Professor John Rex.	John Rex.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

ja seisame silmitsi uue
olukorraga partnerluses,

kus kaks teineteisega ühenduses
olevat gruppi juhivad maad

järgmised 10 aastat.

Nad ei oota, et ükski
kultuur välja sureks,

vaid proovivad neid
partneritena arendada.

Uuelt arenevalt Lõuna-Aafrikalt
on palju õppida.

2445

Arvan, et õigustega peab
kaasnema ka vastutus.

Londoni Ülikooli õppe- Tagdish Gundara.
jõud Tagdish Gundara.

Kui oletame, et õigused ja vastu-
tus on kohustused,

mis konstitutsiooni järgi
on niigi kohus tagada,

siis tänapäevase ühiskonna
juhtprintsiihid toimivad.

2460

Me keegi ei ela eraldatuna.

Amsterdami tänava-
pilt.

Tekib küsimus, kuidas luua
printsiipe, mudeleid, viise,

et elada koos teistega.
See on esimene väljakutse.

Teiseks, kuidas saavad

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
	<p>erinevad grupid, mõnikord näiteks immigrantide rühmad,</p> <p>elada eri paikades, kultuurides,</p> <p>ja jätta siiski sinnakuuluvuse muljet?</p> <p>Ehk, kuidas saavad algasukad ja väljastpoolt tulnud</p> <p>kuuluda ühe ja sama koha juurde?</p>		
2490	<p>Eurooplastel on täna suured võimalused</p> <p>tutvuda teiste maadega, saada nendest inspiratsiooni,</p> <p>noortel on võimalus õppida ja saada stiimuleid</p> <p>teistest rahvustest noortega kohtudes,</p>	<p>Eurooa Nõukogu peasekretär Taniel Tarschys.</p>	<p>Taniel Tarschys.</p>
2505	<p>filmidest, kirjandusest, kunstist</p> <p>ning kasutada seda ära enda isiklikuks arenguks.</p>	<p>Istungitesaal Euroopa Nõukogu peahoones Strasbourg'is.</p>	
2510	<p>Rääkides Rootsi tulevikust, on oluline võime muutuda,</p> <p>tulla toime eri keeltega, olla rahvusvaheline inimolend.</p>	<p>Stockholmi Rinkeby linnaosa valitsuse ametnik Iris Berggren.</p> <p>Rinkeby tänavapilt.</p>	<p>Iris Berggren.</p>

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIKS	HÄÄL KAADRIKS
---------------	-------------------	---------------	---------------

Lapsed, kes meie ühiskonnas kasvavad, saavad selliseks.

Meie vaatame nende kui probleemi peale.

2530

Multikultuursus pakub võimalusi ja juhtumeid,

Uppsala Ülikooli õppe- Hans Ingvar Roth.
jõud Hans Ingvar
Roth.

kus erinevate kultuurigruppide esindajad saavad harrastada

ühtseid tegevusi tsiviliseeritud ühiskonna erinevates sfäärides,

2540

samuti kindlaksmääratud poliitilistes institutsioonides.

Huvipark Mini-
Euroopa Brüsselis üld-
tuntud Euroopa ehi-
tiste makettidega.

Need kaks tingimust – tsiviliseeritud ühiskond

ja kindlad poliitilised institutsioonid –

on hea multikultuurse ühiskonna loomiseks ülivajalikud.

Nende loomises peavad osalema erinevad kultuurigrupid.

Üks grupp ei tohiks mingil tingimusel domineerida.

Tahaksin rõhutada ühtsete tegevusalade tähtsust,

kohtumispunktide vajalikkust eri etniliste gruppide jaoks.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

Ilma ühtsete tegevusaladeta

pole hea multikultuurne
ühiskond võimalik.

2575	Uued multikultuursed ühiskonnad arenevad sisserände teel.	Stockholmi Ülikooli õppejõud Charles Westin.	Charles Westin.
------	---	--	-----------------

Parimad näited on
Austraalia, Kanada, USA.

2590	USA-s võib näha sellise ühiskonna tugevust.	Mini-Euroopa.	
------	---	---------------	--

Loomulikult kasvavad
ka probleemid,

kuid tugevuseks on need võimalused, mida toovad endaga

maailma eri paigust
tulnud inimesed –

nende teadmised ja mõtted, mis
loovad alguse millelegi muule.

See ongi multikultuurse
ühiskonna sisu.

Multikultuursus tähendab ka
diskrimineerimise eitamist.

Inimestel on erinev kultuur,
nad räägivad eri keeli,

kuid selle tõttu ei tohi
neid diskrimineerida.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

Neid tuleks kaasata uue
ühiskonna loomisse,

demokraatlikku poliitilisse
protsessi.

Neid tuleb vastu võtta
sellistena, nagu nad on.

2635

Põhimõtteliselt on igal
multikultuursel ühiskonnal

Londoni koolide
ülemispektor
Michael Hussey.

Michael Hussey.

võimalus demokraatiat ümber
defineerida ja laiendada.

2640

Tavaliselt vaadeldakse demok-
raatiat indiviidiga seoses,

Mini-Euroopa
Brüsselis.

kuid indiviid pole kunagi
üks ega isoleeritud.

Gruppide identiteedis on
olemas mikrokosmos,

mida vajab iga riik ja terve
maailm -

see on rahu ning võime
oma huvisid järgida

jagatud keskkonnas, mis
tunnistab meid ja me vajadusi

ja kus meie tunnistame ja
arvestame teiste vajadusi.

Selle sisu on demokraatia
redefineerimine ja laiendamine.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
2675	<p>Majanduslike eeliste kõrval,</p> <p>mida pakub kaubandus teiste maade ja kontinentidega,</p> <p>ning esteetilised kogemused,</p> <p>mida saame teiste kultuuridega kohtudes,</p> <p>tuleb rõhutada, et elades multikultuurises ühiskonnas</p>	<p>Uppsala Ülikooli õppe- jõud Hans Ingvar Roth.</p>	<p>Hans Ingvar Roth.</p>
2690	<p>saavad inimesed end paremini teiste rahvastega samastada.</p> <p>Elades kõrvuti teiste kultuuride esindajatega,</p> <p>saab end innukamalt samastada maailma eri rahvaste,</p> <p>nende probleemide ja võimalustega.</p> <p>Arvan ka, et mitme kultuuri olemasolu ühiskonnas suurendab meie teadlikkust,</p> <p>et tegelikult oleme me kõik multikultuurised isiksused.</p> <p>Inimese identiteet on algusest peale multikultuurne.</p> <p>Isegi maades, mis esmapilgul tunduvad homogeenised,</p>	<p>Mini-Euroopa.</p>	

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

kirjeldavad inimesed end teistele rahvustele viidates.

Multikultuurses ümbruses elamine annab teadmise,

et meie isiksus on multikultuurne.

2735

Mainisin juba poliitilise juhtimise rolli,

kuid väga tähtis tegur on ka personaalne juhtimine.

Üksikisikud langetavad ju otsuseid,

kas olla või mitte olla valla teistele kultuuridele,

nendega tegemist teha, käituda mitterassistlikult,

kas olla või mitte olla vastu rassismile

individuaalsetes olukordades ja oma elus üldse.

Phil Barnett Briti Rasside Võrdõiguslikkuse Komiteest.

Phil Barnett.

2755

Langetades positiivseid otsuseid,

võib iga üksikisik oma tegevusega kaasa aidata

demokraatia arendamisele ühiskonnas tervikuna.

Mini-Euroopa Brüsselis.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

See võime on demokraatliku
ühiskonna rajamisel tähtis.

Multikultuurses ühiskonnas
rassismi vastu võideldes

võib igaüks kaasa aidata
ühiskonna demokratiseerimisel.

See on privileeg, väga
tähtis õigus ja võimalus.

2780

Tahaksin rõhutada kultuuride
vahelisuse mõistet.

Londoni Ülikooli õppe- Tagdish Gundara.
jõud Tagdish Gundara.

See tähendab gruppide
omavahelist suhtlemist,

teadmiste vahetamist,

õpetaja ja õpilase
vahelist suhet jne.

2800

Interkultuurse suhtlemine
toimub igas eluvaldkonnas.

Mini-Euroopa
Brüsselis.

Näiteks koolis, õppeplaanide
koostamisel, keeleõppes,

pedagoogika valdkonnas
kus tuleb arvestada,

et lapsed eri rahvustest
omandavad teadmisi erinevalt,

koolides ja ülikoolides, kuhu
tuleb eri rahvustest õpilasi.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIKS	HÄÄL KAADRIKS
---------------	-------------------	---------------	---------------

Teater, kino ja meedia
toimivad erinevalt

ja see võimaldab arendada
interkultuurset dialoogi.

Tuleb mõelda, kuidas parendada
interkultuurset eluviisi.

See ei tähenda, et inimesed
kaotavad oma elulaadi.

Me lisame selle ning
see tugevdab meid.

Mõned väidavad, et globaalsus
neelas nende kultuuri alla.

Kui tugevdate kohalikku
interkultuurset suhtlemist,

olete paremini valmis
kohtama globaalset kultuuri.

Meie tegutsemine koolides
ja kohalikes kogukondades

pakub suuri võimalusi arendada

interkultuurset suhtlemist
multikultuursetes ühiskonnas.

2860

Täna on seda raske öelda.

Mõni päev on helget
tulevikku väga raske näha.

Fittja Multikultuursete Elin Birgitta.
Keskuse õpetaja Elin
Birgitta.

2865

Kui endal on lapsed või
kui töötad lastega,

Fittja miljöö.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

tuleb tulevikule mõelda,
neid suunata ja õpetada.

Uutele võimalustele tuleb
mõelda,

kuigi mina olen mõnikord
tööpuuduse pärast üsna mures.

2885

Meie esindame ühtsuse
ja mitmekesisuse ideed.

Professor John Rex.

John Rex.

Tuleb mainida ka

interkultuursete suhete
moraalset tähtsust.

2900

Tore on olla väikese
tihedalt seotud kogukonna liige

Mini-Euroopa
Brüsselis.

(kui me ei räägi just
ema üsas olemisest),

kuid me peame suureks kasvama.

2910

Olles arendanud oma identiteeti
väikestes gruppides,

Strasbourg'i katedraal.

peame minema suurde maailma.
Loodetavasti ei hakka me

teisi gruppe vihkama
ega nende vastu võitlema,

2920

vaid proovime nendega
vastastikku suhelda.

Mini-Euroopa.

Kasvades on tore elada
multikultuursetes ühiskonnas,

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

kuna see annab inimesele
taolise võimaluse.

2930

Multikultuursus peaks
ja võiks tähendada,

et teatud kindlad rassid,
kultuuri- ja usugrupid

leiavad maailmas kindlalt
oma koha,

Phil Barnett Briti
Rasside
Võrdõiguslikkuse
Komiteest.

Phil Barnett.

2940

tunnevad end oma identiteedis
ja suhetes teistega kindlalt.

Kui ühelt poolt eksisteerib
nähtav erinevuse vastuolu

ja teiselt poolt ühtsus,
pole vastuolu olemas.

Või kui ongi, siis on see
loov ja dünaamiline vastuolu.

Multikultuursus võimaldab
uutel riikidel

julgelt laias maailmas
oma kohta leida.

Multikultuursuse ideest
kinnipidamine

ja püüd rassismist ning
diskrimineerimisest vabaneda

on rahvusliku uhkuse
õigustatud põhjus.

Amsterdami
tänavapilt.

LOENDURI NÄIT	SUBTIITRITE TEKST	PILT KAADRIS	HÄÄL KAADRIS
---------------	-------------------	--------------	--------------

Multikultuursus võimaldab
meil mõista,

et nähtavad vastuolud
polegi tegelik oht,

vaid on hoopis positiivsed
ja loovad tingimused.

2970

Me ei ela mitte ainult
multikultuurses ühiskonnas,

Professor John Rex. John Rex.

vaid tänapäeval öeldakse,
et meie maailm on globaalne

Oma ühiskonna vähemusgrup-
pidega dialoogi alustamine

on alus teiste riikide elanikega
kontakti loomiseks.

2985

Multikultuursus annab meile
võimaluse küpseda

Amsterdami tänava-
pilt.

ja saada paremaks
inimeseks.

LISALUGEMINE

Multikultuursus on Eesti oludes suhteliselt uus sõna, kuigi ilming iseenesest on siin juba traditsioonidega. Multikultuurne ühiskond – see tähendab keelte, kommete, usutunnistuste, maailmavaadete jms paljusust. Seega on multikultuursus tänapäeva üha avatumate piiridega maailma jaoks normaalne nähtus. Ometi kaasneb sellega mitmel pool üle maakera palju probleeme. Piisab, kui meenutada Põhja-Iirimaa, endist Jugoslaaviat, Tšetšeeni sõda, islami äärmuslust jne jne. Seda jada jätkates ilmneb, et ka Eestis on multikultuursus midagi sellist, millega on seotud omad raskused – esmalt kasvõi mitte-eestlaste integratsiooniprobleemid. Ühinemine rahvusvaheliste organisatsioonidega, eriti astumine Euroopa Liitu, esitab Eestile nõude korrastada siseriiklikult ühiskonna integreerituse puudulikkus. Seda meil püütaksegi teha. Ka käesolev brošüür ning videofilm, mille toetuseks see trükis on valminud, püüavad anda omapoolse panuse multikultuursuse problemaatikaga tegelemisse.

Järgnevalt on brošüüris esitatud kolm tõlketeksti, millest igaüks käsitleb ühiskonna multikultuursusega seotud küsimusi erinevast aspektist.

Michael Walzeri artikkel "Pluralism poliitilises perspektiivis" teeb hea ajaloolise tagasisivaate sellele, kuidas erinevad ühiskonnad on ajaloos oma mitmekultuurilisusega toime tulnud - kuidas seda on kas aktsepteeritud või püütud kaotada.

Patrick Thornberry artikkel "Vähemuste õiguste rahvusvahelised ning Euroopa standardid" informeerib meid sellest, millised on vähemuste õiguste alased üldtunnustatud rahvusvahelised dokumendid ja nende sätted, vastavad üldtunnustatud arusaamad ning praktika. Euroopa Liiduga ühineda soovivas Eestis on vastavad teadmised vajalikud kõigile.

Harald Runblomi artikkel "Rootsi mitmekultuurilisus Euroopa võrdlevas perspektiivis" annab taas hea ülevaate sellest, kuidas kaasaja üks teadlikult mitmekultuuriliseks muudetud riik on oma tänase seisundi saavutanud ning kuidas see ühiskond funktsioneerib .

Michael WALZER

PLURALISM POLIITILISES PERSPEKTIIVIS

Demokraatia ning rahvuslus

Vanadest kreeklastest alates on enamik poliitikateoreetikuid pidanud enesest mõistetavaks nende ühiskondade rahvuslikku või etnilist homogeensust, millest nad kirjutasid. Enne Rousseau' teost ei olnud teooria kunagi selgesõnaliselt natsionalistlik, kuid ühise keele, ajaloo või religiooni eeldamine toetas enamikku sellest, mida öeldi poliitilise praktika ning institutsioonide kohta. Seepärast oli ainus impeerium, mida poliitilise teooria suure traditsiooni kohaselt kaitsti, keskaegne ristiusu impeerium: väideti, et üks religioosne läbikäimine tekitas ühe poliitilise ühenduse. Muistsete aegade ning tänapäevastel religiooselt segunenud impeeriumidel, vastupidi, ei ole olnud teoreetilisi kaitsjaid, neil olid ainult publitsistid ning apoloogeedid. Poliitiline mõtlemine domineeris Kreekas Periklese, mitte Aleksandri ajal; vabariiklikus Roomas, mitte Rooma impeeriumis; Veneetsias ning Hollandis, mitte Habsburgide Euroopas. Isegi liberaalsed kirjanikud, piisavalt valmis tunnustama huvide pluralismi, olid silmatorkavalt mittevalmis kultuuride paljususeks. Üks rahvas moodustas ühe riigi. Siin võib kasutada *Föderalistlike artiklite* (1787 — 1788) autorite argumenti, et võtta kokku mõtlemise pikaajaline traditsioon. Ameeriklased, nagu kirjutas John Jay, moodustasid rahva, "kes põlvnes samadest esivanematest, kõneles üht ja sama keelt, kellel oli ühine usutunnistus, kes oli seotud ühtede ja samade valitsemisprintsipiidega, kellel olid väga sarnased tavad ning kombes". Niimoodi ühendatud "vennalikkuse side ei tohiks kunagi laguneda paljudeks asotsiaalseteks, kadedateks ning võõrasteks suveräänsusteks".

Jay kirjeldus vastas ainult väga ligilähedaselt tõele 1787. aasta Ameerikas ning kindlasti on maksiimi *Üks rahvas, üks riik* kogu inimkonna ajaloo jooksul kõige vähem au sees peetud. Kõige sagedamini on vennaksed ära jaotatud võõraste suveräänsuste vahel ning sunnitud neid tundmatutega vaenuliku ülemvõimu all koosseksisteerima. Rahvuslik ning etniline pluralism on olnud reegel, mitte erand. Kultuurilise ühtsuse teoreetiline eeldus eksisteeris sajandite jooksul kõrvuti dünastiatele ning impeeriumidele omaste institutsioonidega, mis tekitasid lahknemist. Alles hiljem, 18. ja 19. sajandil transformeerus vana homogeensuse eeldus, mida oli tugevdatud uute demokraatlike kohustustega, eraldumise ning sõltumatuse praktilisse nõudmisse. See nõudmine tugines kahele mõjuvõimsale ideele: esiteks — vaba valitsemine oli võimalik ainult kultuurilise ühtsuse tingimustes; teiseks — vabad inividid võiksid valida, kas nad suudaksid elada koos omaenda lastega, st kas ühendada poliitiline suveräänsus rahvusliku või etnilise kooslusega. Kahtlemata võisid need ideed olla esilekutsutud. Marx ning tema mõttekaaslased eitasid rõhutatult, nende ideed õigsust ning väitsid, et seda laadi kontseptsioonid tuginesid lõppkokkuvõttes pigem klassi- kui etnilistel erinevustel. Kuid kahel ideel oli olemas pikaajalise intellektuaalse traditsiooni toetus, ning õnnelikul viisil toetasid nad teineteist. Nad tõestasid, et demokraatia ning enesemääramine tõid kaasa neidsamu poliitilisi kokkuleppeid ja korraldusi, mida nõudis nende efektiivne teostamine — impeeriumide asendamise rahvusriikidega.

Tegelikkuses võttis see asendamine kaks vägagi erinevat vormi. Uus rahvuslik poliitika väljendus kõigepealt nõudes ühendada rahvad — nagu näiteks sakslased, itaallased ning slaavlased —, kes olid jaotatud vanade impeeriumide ning paljude erinevate tähtsusetute vürstiriikide vahel. Natsionalistlikult meelestatud liidrid püüdsid algselt suurte riikide ning kultuurilise homogeensuse avara (pangermanistliku või panslavistliku) defineerimise poole. Jugoslaavia ning Tšehhoslovakkia on selle esimese natsionalismi tulemus, mis tõi kaasa impeeriumide lagunemise, kuid kujutas endast siiski ülesehitus-, mitte jagunemis-poliitikat. Sionistlikul juutide “kokkukogumisel” Euroopast ning Idamaadest oli just seesama iseloom. Enamvähem sarnased rühmad tuli kokku sulatada Prantsusmaa ning Britannia natsionalismieelse ühendamismudeli kohaselt.

See varajane rahvusloomine oli ränk läbikukkumine, kuid selge natsionalismiteadents pidi veel üsna hiljuti esitama väljakutse mitte ainult vanadele impeeriumidele (eelkõige koloniaalimpeeriumidele), vaid ka moodustunud rahvusriikidele. Ei vanimad (Prantsusmaa, Inglismaa) ega noorimad riigid (Pakistan, Nigeeria) pole olnud kaitsitud seda laadi väljakutsete eest. Praeguseks kõneaineks on pigem lahkulöömine kui ühinemine. Tänapäeval on rahvusvahelisele kogukonnale iseloomulik riikide vohamine, nii et “ÜRO liikmesriikide enamus”, nagu kirjutab Eric Hobsbawm, “moodustab varsti omalaadse 20. sajandi lõpu vabariikliku ekvivalendi Saxe-Coburg-Gothale ning Schwarzburg-Sonderhausenile”. Maailmamajanduse transformeerumine avas sellele protsessile tee: elujõulisuse reeglid on 19. sajandist alates radikaalselt muutunud. Kuid see protsess esindab ka enesemääramispõhimõtte harukordset võidukäiku, määratledes üha enam kollektiivi ennast viisidel, mis peegeldavad inimkonna tegelikku mitmekesisust.

Puutudes kokku selle mitmekesisusega, on iga rahvusriik arvatavasti ilmutanud põlist või kaasaegset ülesehitust. Enesemääramine näib olevat piiramatult rakendatav põhimõte ning uute riikide tekkimine tundub olevat määratlemata kestvusega protsess. Kui protsessi oleks vaja katkestada, siis vaevalt küll tuleks tagasi lükata põhimõte, sest see on tänapäeval poliitiliselt vaieldamatu; pigem tuleks seda kasutada mõõdukates kogustes. Järelikult võib autonoomia olla alternatiiviks iseseisvusele, lõdvendades ühendatud riigi köidikuid, et vältida lagunemist. Suveräänsuse asemel võivad rahvuslikud ning etnilised rühmad valida detsentraliseerimise, õiguste üleandmise ning föderalismi. Viimased ei ole kokkusobimatud enesemääramisega ning nad võivad eriliselt sobida inimrühmadele, kellele on omased mõned selgesti eristatavad ajaloolise ühenduse karakteristikud ning kes säilitavad tugeva territoriaalse aluse. Kas ühendatud riigid saavad jääda püsima föderatsioonidena, pole muidugi mõista kindel, kuid vaevalt küll suudaksid nad püsima jääda mingil muul viisil — vähemalt mitte siis, kui nad jäävad (isegi ainult vormiliselt) demokraatliku valitsemise või mingit laadi sotsiaalse egalitaarsuse hoole alla.

Demokraatia ning võrdsus on tõestanud, et nad on lahustamisvõimelised. Vanades impeeriumides kaldusid alistatud rahvaste eliidid assimileeruma domineerivas kultuuris. Nad saatsid oma lapsed haridust omandama enda vallutajate juurde; nad õppisid ära sissetungijate keele; nad jõudsid selleni, et hakkasid omaenda kultuuri käsitlema kolkaliku ning alaväärtuslikuna. Kuid lihtsad mehed ning naised ei assimileerunud, ning kui neid mobiliseeriti esmalt majanduslikuks ning seejärel poliitiliseks tegevuseks, tõid nad esile sügava rahvusliku ning etnilise lojaalsuse vajaduse. Mobiliseerimine tekitas konflikti — mitte ainult domineerivate rühmadega,

vaid ka teiste vaesemate rahvakihtidega. Muuseas, erinevad rahvused elasid sajan-dite vältel impeeriumi valitsemise all üksteise kõrval rahu. Praegu, kui neil tuleb end ise valitseda, avastavad nad, et suudavad nii rahumeelselt tegutseda ainult omava-hel, kohaldades poliitilisi piire kultuuriliste rajajoontega. Seega on tõestatud teo-reetiliste traditsioonide paikapidavus. Omavalitsusel on olnud kalduvus tekitada suhteliselt homogeenseid kogukondi ning ta on osutunud täiesti edukaks ainult sel-liste kogukondade sees. Suur erand sellest reeglist on Ameerika Ühendriigid. Samal ajal on valeks osutunud marksistlik argument — kõige tähendusrikkam väljakutse traditsioonilisele teadmisele. Mitte kusagil ei ole klassilojaalsus tagaplaanile tõrjunud rahvuslike või etniliste rühmade kohustusi. Täna sarnaneb Nõukogude Liit kõige rohkem ei millegi muu kui Romanovite impeeriumiga — paljurahvuselist riiki hoitakse koos peaaesjalikult jõu abil. Kui ette kujutada, et "rahvusküsimus" oleks ükskord lahendatud, et ajalooliste kogukondade olemasolu ning jätkuv areng oleksid garan-teeritud (nagu see Lenin väitel pidanuks olema), võiksid esile kerkida liidu ning koostöö uued eeskujud. Kuid praegusel hetkel tuleb öelda, et seal, kus iganes on poliitika vaba, järgneb poliitika rahvusele. Pluralism kindlas tähenduses — *üks riik, palju rahvaid* — on võimalik ainult türanlike repüimide ajal.

Ameerika erandlikkus

Loomulikult on ka Ameerika Ühendriikides vallutatud ning ühinenud rahvaid (in-diaanühõime, mehhiklasi), kes jäid ette Ameerika ekspansiooni tee, samuti sellesse riiki orjadena vägivaldselt sissetoodud — musta nahavärviga inimesed, kes allutati julmale ning jätkuvale rõhumisele. Kuid pluralistlik süsteem, mille sees need rühmad on alles hiljuti hakanud organiseeruma ning tegutsema, ei ole esmajoones nende isikliku kogemuse tulemus. Tänapäeval on Ameerika Ühendriike võimalik mõista ain-ult mitmerassilise ühiskonnana. Kuid vähemusrassid olid poliitiliselt jõuetud ning sot-siaalselt nähtamatud pikkade aegade jooksul, mil Ameerika pluralism kuju võttis, ning kuju, mille ta võttis, ei olnud mõjutatud nende olemasolust või nende rõhumisest.

Vastandina Vanale Maailmale, kus pluralism on pärit vallutustest ning dünastiate lii-tudest, pärines pluralism Uues Maailmas üksikisikute ning perekondade migrat-sioonist. Suurim osa Ühendriikide elanikkonnast moodustus üksikisikute lisandu-misest, kes ükshaaval filtreerusid läbi suurte sadamalinnade. Kuigi uue riigi piir, nagu iga teise riigi oma, oli määratletud sõdade ning diplomaatiaga, oli sisseränne see, mis määras selle riigi elanike iseloomu ning muutis valeks John Jay arvamus nende ühtsuse kohta. Ameerika Ühendriigid ei olnud impeerium; tema pluralism oli sis-serändajate ühiskonna pluralism ning see tähendab, et rahvusel ega etnilisusel ei ole siin kunagi olnud stabiilset territoriaalset alust. Erinevad inimesed kogunesid riigi eri osadesse, kuid nad tegid seda oma valiku alusel, kogunedes seltskonna pärast, ilma erilise sidemeta selle maaga, millel nad elasid. Vana Maailma üleskutse ene-semääramisele ei leidnud siin vastukaja: sisserändajad (välja arvatud mus-tanahalised orjad) olid siia saabunud vabatahtlikult ning neid ei olnud sun-nitud paigale jääma (muuseas, igal aastal pöördusid paljud neist tagasi kodumaale), samuti ei olnud immigrantidel mingit alust ega põhjust eraldu-da. Ainus märkimisväärne lahkulöömisliikumine USA ajaloos, kuigi ta hõl-mas erineva kultuuriga piirkonda, ei jõudnud seda laadi rahvuslike kannatusteni, mis avaldusid Euroopas peetud sõdades.

Kuid immigrandid muutusid kohale jõudnuna ning oma elu sisse seadnuna ükshaaval ameeriklasteks ainult poliitilises tähenduses: neist said Ameerika Ühendriikide kodanikud. Teistes aspektides — kultuuriliselt, usuliselt, teatud ajaks isegi keeleliselt — jäid nad sakslasteks ning rootslasteks, poolakateks, juutideks ning itaallasteks. Esimeste sisserändajate, angloameeriklaste suhtes järgis poliitika siiski rahvuslikkust: nad olid üks rahvas, moodustasid nad ühise riigi. Hilisemate sisserändajate saabumisega toimus protsess ümberpööratult. Kuna nad olid ühe riigi kodanikud — nii seda üldiselt mõeldi — soovisid nad muutuda üheks rahvaks. Rahvus järgnes poliitikale, nagu see oletatavasti oli olnud varasematel aegadel, kui kaasaegse maailma rahvused esmakordselt välja kujunesid. Siiski võisid Ameerika Ühendriigid mõneks ajaks, võib-olla pikaks ajaks, jääda riigiks, mis koosnes paljudest rahvastest, kellel oli ainult ühine asukoht ning kodakondsus, kuid kellel puudus ühine ajalugu või kultuur.

Selliste asjaolude puhul oli patriotism ainus tunne, mis mõjutas ühendamist. Sellest tulenesid 19. sajandi lõpus ning 20. sajandi alguses jõupingutused süvendada patriootilisi tundeid, täiendada religiooni kodakondsusega. "Hääletamiskabiin on Ameerika institutsioonide templiks," kirjutas 1900. aastal Ameerika Ülemkohtu kohtunik David Brewer. "Ühtki üksikut hõimu ega perekonda ei ole välja valitud valvama tema altaritel põlevaid pühasid tulesid. (- - -) Igaüks meist on preestriks." Etniliste poliitiliste masinavärkide ning valimisliitude esilekerkimine pidi siiski muutama templi selliseks, mis häirivat muljet jättes tundus lahusuliste palvemajana. Vähesed inimesed uskusid, et poliitika võiks olla küllaldane alus rahvuslikule ühtsusele. Patriootilisus oli oma olemuselt hoidev tegevus, kuni riik ootas natsionalismi tugevamat solidaarsust. Kui amerikaniseerumist kirjeldati kui järk-järgulist assimileerumist angloameerika kultuuri või kui olemuslikult uue kultuuri loomist kodakondsuse sulatustiiglis, käsitleti selle lõpptagajärge nii vajalikuna kui ka möödapääsmatuna: sisserändajad soovisid ühel päeval moodustada ühe rahva. See oli sügavam tähendus, mille loosung *Paljudest üheks (E pluribus unum)* massilise immigratsiooni kontekstis omandas. Ainsaks alternatiiviks võinuksid olla, nagu õpetas Vana Maailma ajalugu, jagatavus, segadused ning repressioonid.

Jagatavuse või lihtsalt erinevuse kartus kutsus varasemate sisserännanute ning nende järeltulijate hulgas perioodiliselt esile immigrantidevastaseid meeleolupurskeid. Selliste "kodumaiste" kampaaniate üks eesmärk oli kogu tulevase sisserände tõkestamine; teine eesmärk oli juba kohalviibivate "võõramaalaste" kiirem amerikaniseerimine. Kuid mida amerikaniseerumine endaga kaasa tõi? Paljud võõrastest olid juba naturaliseerunud kodanikud. Nüüd tuli neil veel kord naturaliseeruda, aga mitte poliitiliselt, vaid hoopis kultuuriliselt. Pealiskaudsel vaatlemisel tuleb seda teist naturaliseerumist eristada samasugustest kampaaniatest vanades Euroopa impeeriumides. Näiteks kujutas ka venestamine endast kultuurilist programmi, kuid see oli suunatud puutumatuks ja juurdunud kogukondadele, sellistele rahvustele, kes (juudid välja arvatud) olid kujunenud nendel aladel, kus nad olid elanud paljude sajandite jooksul. Ükski nendest rahvastest, keda tuli venestada, ei oleks suutnud usaldada kodakondsust vabal Venemaal. Võimaluse korral soovinuksid nad valida eraldumise ning iseseisvuse. Just seepärast oli venestamine nii ohtlik: rahvuslikest erinevustest püüti jagu saada poliitiliste vahenditega. Selliste vahendite kasutamine tekitas prognoositava demokraatliku reageeringu, nii et poliitika oli sunnitud rahvusele järgnema, mitte talle vastanduma. Ameerika Ühendriikides, vastupidi, oli amerikaniseerumine suunatud rahvastele, kes olid kultuurilisele muuda-

tusele palju vastuvõtlikumad, kes ei olnud välja juuritud, vaid kes olid ise ennast välja juuritud. Ükskõik, millisel põhjusel nad olid tulnud Uude Maailma, nemad olid valinud tulemise, kuna teised oma perekondades olid valinud kodumaale jäämise. Vastutasuna pakuti sisserändajatele kodakondsust kui kingitust, mille paljud innukalt vastu võtsid. Kuigi kohalikud pelgasid uustulnukate poliitikat, on tõsiasi, et paljud nendest meestest ning naistest, kellel tuli amerikaniseeruda, olid juba patriootilised ameeriklased.

Nende erinevuste tõttu oli sisserändajate reageering kultuurilisele naturaliseerumisele väga erinev nende teisikute omast Vanas Maailmas. Nad olid paljudel juhtudel järeleandlikud, valmis end muutma just nii, nagu kodumaised seda nõudsid. See kehtis eriti keelte valdkonnas: ei eksisteerinud ühtki pikaajalist ega edukat jõupingutust säilitada uustulnukate algupärast keelt Ameerika Ühendriikides millegi enamana kui teise keelena. Hispaania keele elujõulisus riigi edelaosas tänapäeval, kuigi see tuleneb võib-olla mehhiko sisserändajate jätkuvast ulatuslikust juurdevoolust, on selle reegli võimalik erand. Kui sellised sisserändajad ise ei jagune üle terve riigi, võib näiteks New Mexico osariik osutada esimese Ameerika Ühendriikidesse kandunud keelelise konflikti piirkonnaks. Siiski on tänase päevani riigis, kus räägitakse nõnda paljusid keeli, olnud tähelepanuväärselt vähe konflikte. Inglise keelt tunnustatakse ning on alati tunnustatud Ameerika vabariigi üldise keelena ning mitte keegi ei ole püüdnud muuta mõnda teist keelt piirkondliku autonoomia või lahkulöömise aluseks. Kui sisserändajad avaldasid vastupanu amerikaniseerumisele, võideldes vana identiteedi ning vanade kommete alalhoidmise eest, võttis nende vastupanu uue vormi. See ei olnud nõudmine, et poliitika peab järgima rahvust, pigem oli see nõudmine, et poliitika on vaja rahvusest lahutada — samamoodi, nagu see oli juba lahutatud usust. See oli etnilise pluralismi, mitte rahvusliku vabastamise nõudmine.

Pluralism tegelikkuses

Üldise intellektuaalse tendentsina oli pluralism 20. sajandi alguses ennekõike reaktsioon suveräänsuse doktriini vastu. Oma erinevate vormides — sündikalistlikus, tsunftisotsialistlikus, regionaalses, autonoomsust taotlevas — oli see suunatud tänapäevase riigi suureneva jõu ning kaugeleulatuvate pretensioonide vastu. Kuid etnilist pluralismi sellisel kujul, nagu see kujunes välja Ameerika Ühendriikides, ei ole tõenäoliselt võimalik iseloomustada kui riigivastast ideoloogiat. Tema advokaadid ei esitanud väljakutset föderaalvalitsuse autoriteedile; nad ei kaitsnud riigi õigusi; neid ei tõmmanud korporaatiivsuse ükskõik millise euroopaliku vormi poole. Nende keskne kinnitus seisnes selles, et USA poliitika sellisena, nagu see oli, ei nõudnud kultuurilist homogeensust; see säilitas demokraatlikus kodakonduses piisava kindluse. Seda, mida varem oli mõistetud kui ajutist tingimust, kirjeldati nüüd alalisena. Ameerika Ühendriigid olid ning kindlasti peaksid jääma riigiks, mis koosneb paljudest rahvastest — "rahvuste rahvuseks", nagu teda nimetas Horace Kallen. Muuseas, selline oli Ameerika ettemääratus: hoida Vana Maailma mitmekesisust alal ühesainsas riigis — ilma jälitamisetä või repressioonideta. Mitte ainult *Paljudest üheks*, vaid ka *Ühe sees palju*.

Marksism oli esimene peamine väljakutse traditsioonilisele argumendile rahvusliku homogeensuse kaitseks; etniline pluralism on teine. Kuigi varasemad pluralistid ei olnud kaugeltki radikaalid ega kaitsnud kunagi sotsiaalset ümberkujundamist,

eksisteerib kindel mõte, milles nende konventsionaalse teadmise salgamine läks sügavamale kui marksistide oma. Marksistlik argument kõlab, et tuleviku sotsialistlik riik (enne kui ta lakkab eksisteerimast) säilitab proletaarse ühtsuse firmade baasil. Ning samamoodi nagu igalt teiseltki varem võimul olnud klassilt oodati ka proletaariaadilt oma hegemonistliku kultuuri loomist, millest poliitiline elu moodustanuks ainult ühe väljendusvormi. Pluralistid, teiselt poolt, kujutlesid riiki, mida ei toetaks ei ühtsus ega hegemoonia. Kahtlemata olid nad naiivsed, mitte tunnustades üheainsa majandussüsteemi eksisteerimist ega sedagi, et kultuur peegeldab domineerivaid majanduslikke väärtusi. Kuid nende argument on kaugeleulatuv ning tähtis isegi siis, kui teda tuleb võtta kui ainult lisandit selle ühise kultuuri juurde, mis teda katab, radikaalselt mitmekesisdades tema mõju, see on etnilise paljususe maailm. Riigiteooria mõju on ligikaudu samasugune koos majandusliku arusaamisega või ilma selleta: poliitika peab ainult tekitama rahvusliku ühtsuse, mida ükskord mõeldi kujutada peegliina. Ning ta peab looma ühtsuse ilma paljusust kõrvale lükkamata või seda maha surumata.

Varasemad pluralistlikud kirjanikud-teoreetikud, näiteks Horace Kallen ning Randolph Bourne, populariseerivad nagu Louis Adamic, ei andnud täielikku rahuldust pakkuvat kokkuvõtet sellest kreatiivsest protsessist või ülimalt ihaldusväärsest suhtest poliitilise ühe ning kultuurilise paljususe vahel. Nende argumendid edenesid tunduvalt kaugemale hõõguvatel kirjeldustel ning poleemilistel väidetest. Joondudes raskustega 19. sajandi romantismi järgi, rõhutasid nad inimlike einevuste sisemist väärtuslikkust ning inimolendite sügavat vajadust elu ajalooliselt ning ühiskondlikult struktureeritud vormide järele. Neile oli võõras igasugune range ühtlustamine, igasugune ühetaolisus. Nad oli rühmadest koosneva ühiskonna isehakanud valvurid — selle ühiskonna, mis tugines stabiilsetele perekondadele (välja arvatud sisserändajate segav kogemus), kes olid tugevalt seotud neid kandva ühiskonna jõuliste kultuuritraditsioonidega ning kes kandsid neid traditsioone edasi. Samal ajal kujutas nende poliitika endast veidi enam kui läbiuurimata liberalism. Nad olid kindlad, et üksikisikute vabadus on kõik, mida on vaja rühmaga samastumiseks ning etniliseks õitsenguks. Neil oli üllatavalt vähe öelda selle kohta, kuidas tuleks erinevaid rühmi hoida koos ühe poliitilise korra raamides, mida võib kodakondsus tähendada pluralistlikus ühiskonnas, kas riigi võimu tuleks kunagi kasutada rühmade nimel või milliseid sotsiaalseid tegevusi tuleks loovutada või jätta rühmadele. Etnilise pluralismi praktiline tähendus tuli välja töötada, senini tegeldakse sellega poliitilise ning sotsiaalse elu mitmetes valdkondades. Mõningane teoreetiline õigustus on olemas igal eraldi võetud lõpptulemusel.

Parim viis pluralismist aru saada on järelikult vaadata seda, mida on teinud või mida on püüdnud teha selle eest võitlejad. Ameerika Ühendriikides on etniline enesekinnitus olnud maailma teistes piirkondades toimunud rahvusliku vabanemise funktsionaalseks ekvivalendiks. Millised on need aktuaalsed funktsioonid, mida ta täidab? Kolm neist tunduvad eriliselt tähtsad. Ennekõike on selleks etnilisuse kaitsmine kultuurilise naturaliseerimise eest: Kalleni pluralism, mis töötati välja kõrgendatud kodumaise agitatsiooni ning poliitilise jälitamise perioodil (vt tema 1924. aastal ilmunud teost "*Culture and Democracy in the United States*"), on esmajoones seotud uute sisserändajate kui üksikisikute õiguste toetamisega, et kujundada neid kultuurilisteks ühendusteks ning hoida alal nende võõrapärased viisid. Kallen liitus 20. sajandi alguse ameerika *kulturkampfiga* kultuurilise sallivuse advokaadi rollis. Treeni ning õpeta kodanikke, kuid jäta rahvus rahule! See argument oli senikaua, kui

seada kasutati, oma iseloomult suurel määral negatiivne ning sobis nõnda kergesti liberaalsesse paradigmasse. Kuid Kallen oli veendunud, et liberaalse ühiskonna peamine produkt on mitte individuaalne iseseisvus, vaid hoopis kollektiivne identiteet. Selles oli tal kindlasti õigus, või vähemalt osaliselt õigus. Kui palju erasõdu paralleelselt tema intellektuaalsete kampaaniatega on peetud selliste identiteetide nimel amerikaniseerimise surve vastu nii koolides, riigiametites kui korporatsioonides. Kõige sagedamini siis, kui üksikud mehed ja naised toonitavad "iseendaks jäämist", on nad tegelikult kaitsmas omaenda mina, mida nad teistega jagavad. Mõnikord annavad nad loomulikult alla ning õpivad kohanduma Uue Maailma käitumise standardiseeritud versioonidega. Või siis ootavad nad äraheidutatult ning passiivselt organisatsioonilist toetust: avaliku laimamise vastaselt liigalt, edasijõudmise komiteelt ning teistelt selletaolistelt. Kui sellised organisatsioonid hakkavad tööle, tuleb otsekoheselt näha võitluse pluralistlikku vormi, isegi kui õiguslikud ning moraalsed argumendid keskenduksid jätkuvalt üksikisikute õigustele.

Etnilise sallivuse teine funktsioon on oma olemuselt positiivsem: selle või teise identiteedi pidulik tähistamine. Pühitsemine on olulise tähtsusega iga rahvusliku või etnilise liikumise jaoks, kuna nii võõramaine vallutus kui ka väljarändamine teistesse riikidesse õõnestavad (kuigi erinevatel viisidel) ühiskondlikku usaldust. Väljarändamine sisaldab endise riigi teadlikku kõrvaleheitmist ning seejärel sageli ka iseenda kui selle endise riigi produkti kõrvaleheitmist. Uus riik vajab uut elu, uusi eluviise. Kuid uute viiside õppimine edeneb sisserändajatel aeglaselt, nad on saamatud, kollanokad, kelle jätab kiiresti seljataha nende endi lapsed. Tõenäoliselt tunnevad nad ennast alamalseisvana ning arvatavasti kinnitavad seda tunnet nende lapsed. Kuid alama seisuse see tähendus, mis on nende jaoks nii piinarikas, on katastroof ka nende laste jaoks. See tõukab nad triivima maailma meelevalla alla, kus nad tõenäoliselt kunagi ei saa end tunda täiesti koduselt. Mingis punktis, iseendi seas või enda laste (ameeriklaste teise põlvkonna) hulgas algab paranemine. Etniline pühitsemine on selle protsessi tunnusjoon. Sellel on üldine ning osaline vorm: mitmekesisuse kui sellise pühitsemine ning seejärel üksiku rühma ajaloo ning kultuuri pühitsemine. Tuleb rõhutada, et esimene neist oleks mõttetu ilma teiseta, et esimene on abstraktne ning teine konkreetne. Pluralismil endal ei ole jõudu püsima jääda; ta on sõltuvuses nende rühmade energiast, entusiasmist ja kohustustest, millest ta koosneb; ta ei saa elada kauem kui kultuuride ning tõekspidamiste üksikasjalikkus. Liberaalse riigi seisukohast on üksikasjalikkus individuaalse valiku küsimus, ning pluralism ei ole midagi muud kui tolerantsus. Üksikisiku vaatepunktist on see võib-olla midagi muud, mehed ja naised "valivad" enamjaolt selle kultuuri ning usutunnistuse, millega nad on sündinud — isegi juhul, kui pärast vallutust ning sisserändamist tuleb neil uuesti "sündida".

Etnilise sallivuse kolmas funktsioon on üles ehitada ning toetada uuesti sündinud ühiskonda — luua institutsioone, kontrollida ressursse ning pakkuda haridus- ja heaoluteenuseid. Nii nagu rahvuse loomine, on ka see raske töö, kuid pluralistlikus ühiskonnas eksisteerivad etnilistele rühmadele omapärased vastuväited: nendel rühmadele puudub sunnivõim oma liikmete üle. Muuseas, neil puuduvad sellised liikmed, nagu on riikidel kodanikud; neil ei ole olemas garanteeritud rahvastikku. Kuigi nad on ajaloolised ühendused, peavad nad tegutsema nii, nagu oleks nende näol tegemist vabatahtlike assotsiatsioonidega. Nad peavad muutma etnilisuse põhjuseks, nagu on keeluseadus või üldine hääleõigus; nad peavad keelitama inimesi end pigem "etniseerima" kui amerikaniseerima. Usulise etnilisuse advokaadid —

saksa luterlased, iiri katoliiklased, juudid jne — on tõenäoliselt olnud selles osas kõige edukamad. Kuid mõni rühm, mis loodab püsima jääda, peab end usaldama samale tegevuse eeskujule — võitma toetust, hankima raha, ehitama koole, sagukonnakeskusi ning vanurite hooldekodusid.

Mõne aastakümne kogemustele tuginedes võib põhjendatult väita, et etniline pluralism sobib täielikult kokku ühendatud vabariigi eksisteerimisega. Kallen oleks pidanud ütleva, et see on lihtsalt demokraatia väljendus kultuuri valdkonnas. See on siiski ootamatu avaldumisvorm: Ameerika vabariik on vägagi erinev sellest vabariigist, mida kirjeldasid näiteks Montesquieu ning Rousseau. Selles napib intensiivset poliitilist liikmeksolekut, enese vabatahtlikku sidumist avalike asjadega, mida nemad pidasid vajalikuks. "Mida parem on riigi põhiseadus," kirjutas Rousseau, "seda enam tungivad avalikud asjad kodanike mõtetesse isiklikest asjadest. Eraasjad on isegi väiksema tähtsusega, kuna ühise õnne koondumine moodustab iga üksikisiku õnnetundest suurema osa, nii et tal on vaja vähem mõelda eraldi võetud soovidele." See on vähetõenäoline kirjeldus, kui etniline kultuur ning religioosne uskumine ei ole just tihedalt ühte põimunud poliitilise tegevusega (nagu rõhutas Rousseau, peaks see nii olema). Kindlasti ei ole see nii Ameerika vabariigi tegelikkuses, kus mõlemad on vankumatult pagendatud erasfääri. Ameerika Ühendriikide kodanikud elavad oma emotsionaalset elu valdavalt eraasjades, st mitte üksilduses, vaid väiksemates rühmades kui kõigi kodanike kogukond. Ameeriklased on ühiskondlikud oma eraasjades, kuid individualistid poliitiliste asjade ajamisel. Ühiskond kujutab endast rühmade kogumit; riik on üksikisikutest kodanike organisatsioon. Ning kuigi ühiskond ja riik puutuvad oma tegemistes pidevalt kokku, on nad vormiliselt teineteisest lahutatud. Toetust, lohutust ning kuuluvuse mõtet otsides pöörduvad mehed ja naised oma rühmade poole; vabadust ning mobiilsust vajades vaatavad nad riigi poole.

Ometi toob demokraatlik osalus rühmad poliitilisele areenile, kus nad tõenäoliselt avastavad ühiseid huve. Miks ei ole see siis põhjustanud nii radikaalset jagunemist nagu Euroopa impeeriumides? Kindlasti oleks see tekitanud konflikti, mõnikord hirmutavatki laadi, kuid alati nendes piirides, mille on ära määranud sisserändajatest koosnevate ühiskondade mitteterritoriaalne ning sotsiaalselt determineerimata iseloom, samuti riigi ning rahvuse terav lahushoidmine. Ükski eraldi võetud rahvusrühm ei saa loota riigi vallutamisele ega selle rahvusriigiks muutmisele. Rühma liikmed on kodanikud ainult ameeriklastena, mitte aga sakslaste, itaallaste, iirlaste või juutidena. Poliitika sunnib neid astuma allianssidesse ja koalitsioonidesse; ning demokraatlik poliitika, tunnustades iga kodanikku teistega võrdsena tema rahvusest sõltumata, soodustab rühmade paljususe kõrval üksikisikute ühtsust. Ameerika indiaanlased ning mustad on sellest ühtsusest valdavalt välja arvatud ning praegu ei ole veel selge, mis tingimustel on neid võimalik sinna kaasata. Kuid põhimõtteliselt on poliitiline elu avatud, ning see avatus on võimaldanud hajutada rahvusliku konkurentsi kõige radikaalsemad vormid. Tulemuseks ei ole olnud nõrk poliitiline kord, pigem vastupidi. Kuigi see ei ole tekitanud ärritavaid kohustusi, kuigi poliitika ei ole muutunud massiliseks religiooniks, on vabariik osutunud märkimisväärselt stabiilseks ning riigivõim on läbi aegade vankumatult tugevnenud.

Korporatiivsuse suunas?

Riigivõimu tugevnemine valmistab ette tegevusvälja uut tüüpi pluralistlike poliitike jaoks. Kasvava toimega teeb riik kõigi oma kodanike jaoks seda, mida iga

rühm teeb või püüab teha oma mõttekaaslaste jaoks. Ta kaitseb nende huve mitte ainult võõramaiste sissetungijate või kodumaise vägivalga vastu, vaid ka jälitamise, kimbutamise, mõnituste ja laimu ning diskrimineerimise eest. Ta tähistab nende kollektiivset Ameerika ajalugu, tähistab üldriiklikke pidupäevi, ehitab monumente, memoriaale ning muuseume, varustab hariduseks vajalike vahenditega. Ta tegutseb, et ülal pidada nende kogukondlikku elu, koguda makse ning kindlustada suurt hulka inimesi hoolekandeteenustega. Kaasaegne riik natsionaliseerib kogukondliku tegevuse ning mida energilisemalt ta seda teeb, mida rohkem ta makse kogub, mida rohkem ta teenuseid pakub, seda raskemaks muutub rühmadel enestel tegutseda. Riiklik hoolekanne uuristab eraviisilist heategevust, mida suures ulatuses olid korraldanud rahvuslikud kogukonnad; see muudab raskemaks era- ning kohalike koolide toetamise; see uuristab kultuuriinstitutsioonide tugevust.

Kõike seda on põhjendatud ning rohkemgi veel — isegi õigustatud tõsiasjaga, et erinevate rühmade jõud ning suutlikkus kindlustada oma poolehoidjaid teenustega oleksid väga ebavõrdsed. Enamgi veel, etniliste kogukondade tegevuspiirkonnad olid ebaühtlased ning mittetäielikud. Paljud ameeriklased ei ole kunagi pöördunud mingi teenuse saamiseks mõne üksiku rühma poole, vaid pöörduvad riigi poole. Tegemist ei ole sellise juhtumiga, kus riigiametnikud tungivad hoolekande ning kultuuri valdkondadesse; neid kutsusid kohale halvemas olukorras olevad või rõhutud või assimileeritud kodanikud. Kuid praegu, nagu öeldud, ei suuda pluralism püsima jääda, kui etnilised rühmad nagu üksikisikudki, ei saa otseselt kasu riigivõimust. Taas kord peab poliitika järgima rahvust, tunnustades ning toetades kogukondlikke struktuure.

Mida see tähendab? Esiteks seda, et riik peab kaitsma nii kollektiivseid kui individuaalseid õigusi; teiseks seda, et riik peab laiendama oma ametlikke tähtpäevi ning pidustusi nii, et need hõlmaksid mitte ainult tema enda ajalugu, vaid ka kõigi nende rahvaste ajalugu, kelle esindajatest on moodustunud Ameerika rahvas; kolmandaks seda, et maksudest kogutud raha peaks toitma etnilisi kogukondi, et aidata neil finantseerida kakskeelset ning -kultuurset haridust, samuti rühmale orienteeritud hoolekandeteenuseid. Kui see kõik on tehtud, tehtud põhjalikult, on vaja sedagi, et etnilistele rühmadele antaks õigus teatud laadi esindatusele sellega tegelevates riigiasutustes.

Niisugused on kaugeleulatuvad taotlused, mis ei ole veel saavutanud selget teoreetilist otsustust — suuremat, kui õnnestus varasemal pluralismil. Need on avaliku arvamuse avalduse ning poliitilise agitatsiooni asjad. Nende täielik tähendus on ebaselge, kuid see maailm, millele nemad osutavad, kujutab endast korporatiivset maailma, kus etnilised rühmad ei korralda enam oma tegevust nagu vabatahtlikud assotsiatsioonid, vaid neil on selle asemel teatud poliitiline seisund ning mõningad seaduslikud õigused. Siiski eksisteerib siinjuures üks põhiline takistus: rühmad ei saa loovutada õigusi, kui nad ei ole kõigepealt üle andnud oma liikmeid. Enne kui need esindajad saavad ametlikult tegutseda selle elanikkonna nimel, peab olemas olema kindlaksmääratud elanikkond koos esindajate valimise protseduuridega. Kuid Ameerika Ühendriikide etnilistel rühmadel ei ole ega ole ka kunagi olnud kindlaksmääratud liikmeskonda (osaliselt moodustavad sellest reeglist erandi Ameerika indiaanlaste hõimud). Ajalooliselt on korporatiivsed korraldused välja töötatud ainult nende rühmade huvides, kes seda teevad. Tegelikult on nad välja töötatud ainult siis,

kui kinnistatus on olnud garanteeritud paindumatu karmi dualismiga — see tähendab siis, kui kaks kogukonda on olnud lukustatud ühte ühiskonda: flaamlased ning vallooned Belgias, kreeklased ning türklased Küprosel, kristlased ning muhameedlased Liibanonis. Sellistel juhtudel tuleb inimestel, kes ei samasta end ühe kogukonnaga, peaaegu kindlasti samastuda teisega. Järele jääb väikesearvuline kogum, mille moodustavad segaabielpaarid ning võõramaalased, eriti siis, kui kaks kogukonda on tekkinud kauges minevikus ning neil on oma kindel territoorium. Identifitseerumisprobleemid kerkivad päevakorda tõenäoliselt ainult pealinnas. (Teist laadi probleemid tekivad üldisemalt; need näited kutsuvad vaevalt üles neid järgima).

Ameerika sisserändajate kogukonnad on radikaalselt erinevate iseloomudega. Igaühel neist on aktiivsetest osalejatest koosnev tuumik, nende hulgas ka mõned mehed ja naised, kes on "uuesti sündinud", ning palju ulatuslikum perifeeria, kuhu kuuluvad üksikisikud ning perekonnad, kes kujutavad endast veidi enam kui keskuses loodud teenuste juhuslikke vastuvõtjaid. Need on kogukonnad ilma piirjoonteta, varjates ennast ülejäänud inimeste massis, kes mõtlevad endast lihtsalt kui ameeriklastest. Piirid ning piirivalvurid on esimesed eduka rahvusliku vabastusliikumise tagajärjed, kuid etnilisel pealetükkivusel ei ole samasugust tagajärge. Eri rühmade jaoks ei ole olemas viisi selleks, et vältida või reguleerida individuaalseid riskumisi. Samuti ei saa riik seda teha ilma üksikisikute radikaalsema sundimiseta. Ta ei saa fikseerida rühmade rahvastikku, juhul kui ta ei sunni iga kodanikku määratlema oma etnilist identiteeti ega tee rangelt vahet mitmesuguste identiteetide hulgas sedalaadi vahet, mida pluralism iseenesest ei ole tekitanud.

Siiski on võimalik tagada etniliste rühmade esindatus, ilma et neil tuleks organiseeruda ning valida endile eestkõnelejad. Alternatiiv rühmasisesele valikule on kvootide süsteem. Seega oleks Ülemkohtu määruseid võimalik kitsendada kvootide kehtestamisega: kindel hulk musti, juute, iirlasi ning itaallastest katoliiklasi peavad teenistuses olema igal antud ajahetkel. Kuid neil meestel ning naistel puuduks iga-sugune poliitiline suhe vastavate rühmadega: nad ei oleks nende rühmade vastutavad esindajad, samuti ei oleks nad seotud kohustusega esineda oma rahvus- või usukaaslaste huvides. Nad esindaksid lihtsalt neid, kellel on must nahavärv, kes on juudid või iirlased ning kes viibivad seal, ning Ülemkohus kujutaks endast esinuskogu selles tähenduses, et ta peegeldaks ühiskonna kui terviku pluralismi oma liikmeskonna kaudu. Ei ole oluline, kas need liikmed tulid rühmade tuumikust või perifeeriast, kas neil rühmadel on täpselt määratletud piirjooned, rikas siseelu ja nii edasi.

Seda laadi esindatus sõltub ainult välistest (pigem bürookraatlikest kui poliitilistest) protsessidest ning nii on seda võimalik hõlpsasti laiendada kogu ühiskonnale. Kvoote on lihtne kasutada kandidaatide vastuvõtmisel kolledpitesse ning kutseõppeasutustesse, samuti neile mingisugust palgatööd pakkudes. Sellised kandidaadid on selekteeritud, mitte valitud, kuigi siingi peaks eksisteerima kindlaksmääratud elanikkond, kelle hulgast oleks võimalik kandidaate välja sõeluda. Tegelikuses on ainult rõhutatud rühmade jaoks riigi toel ette võetud katseid määratleda elanikkonnarühmi ning teha võimalikuks kasutada kvoote. Meestele ning naistele, keda tähistatakse ohvritena või siis ohvrite laste ning pärijatena, on loovutatud õigus teatud kindlatele soodustustele valikuprotsessis; vastasel korral, nagu öeldud, ei saavutaks nad muidu üldse esindatust koolides, kutsealadel ega ettevõtluses. Siin ei ole koht

tähelepanu pööramiseks sellise protseduuri väärtustele. Kuid tähtis on rõhutada, et valik kvootide abil funktsioneerib suurel määral selleks, et pakkuda inimestele, kellele identiteet on muutunud püüniseks, võimalust pääseda rühma elust. Selle põhiline eesmärk on anda võimalusi üksikisikutele, mitte häáli rühmadele. See võimaldab suurendada üksikisikute jõukust, mitte möödapääsmatult etnilise kogukonna ressursse. Kogukond on tugevnenud, et olla kindel, kui uutmoodi õpetatud mehed ning naised pöörduvad tagasi tööle nende liikmete hulgas, kuid seda teeb ainult tühine vähemus. Peamiselt kõlbavad nad, kuid üldse kõlbavad, rollimudeliteks teistele tõususuunas liikuvatele meestele ning naistele. Kui nõrgad ning seniajani passiivsed rühmad mobiliseerivad end selleks, et võita koht kvootide süsteemis, teevad nad seda selle mobiilsuse pärast ning tõenäoliselt puudub neil mingi üldisem olemasolu õigustus pärast seda, kui see on ükskord saavutatud. Laiemalt vaadeldes eksisteerib kvootide süsteemi ning etnilise pluralismi vahel teatud pingelisus, sest ükskõik millise seda laadi süsteemi administraatorite jaoks on olemas piir keelduda erinevuste tunnustamisest rühmade hulgas. Nad tulevad oma arvukusega läbi lihtsa matemaatilise kalkulatsiooni. Nende jaoks oleks väljakannatamatu teha otsustusi erinevate kultuuride iseloomu või kvaliteedi kohta. Järelikult on nende töö tendents reprodutseerida iga rühma sees, millise suhtes kvote on kasutatud, neidsamu haridus- ning rakenduseeskujusid. Õiglus on eeskujude identsuse funktsioon pigem rühmade kui elušansside identsuse funktsioon üksikisikute hulgas. Kuid selge on, et see etniline pluralism iseenesest ei genereeriks niisugust identsust. Ajalooliselt spetsiifilised kultuurid produtseerivad möödapääsmatult ajalooliselt spetsiifilisi huvi ning tööeeskujusid. See ei tähenda väidet, et pluralism paratamatult võitleb egalitaarsete põhimõtete vastu, kuna võrdsus võiks kergesti võtta ligikaudu võrdse hüvituse vormi (sotsialistid on alati oodanud, et see võtaks vormi) erinevat liiki tööde jaoks. Tõenäoliselt ei ole keeruline ette kujutada heterogeenset, kuid egalitaarset ühiskonda: kultuuriline ning privaatne heterogeensus; majanduslik ning sotsiaalne võrdsus. Kvoodid, vastupidi, osutavad rühma ühtsuse, mitte individuaalse võrdsuse suunas. Kuigi üksikisikute jaoks oleks vaja identifitseerida iseennast (või olla identifitseeritud) rühma liikmetena, et saada kasu kvootide süsteemist, kaotaksid sellised identifitseerimised progresseerudes nende kogukondliku tähenduse. Rühmade homogeniseerumine avaks tee nende liikmete assimileerumisele valitsevasse või arenevasse rahvuslikku kultuuri.

Riik ning etnilisus

Riik saab rühma elu struktuuri sekkuda kahel põhilisel viisil. Ta saab rühmi ergutada või nõuda neilt organiseerumist korporatiivse eeskuju kohaselt, loovutades korporatsioonile poliitilise rolli riigiaparaadis. See on autonoomiastrateegia — lähim asi rahvuslikule vabanemisele, mis on võimalik multietnilisuse tingimustes. Autonoomia mõju seisneks kultuuriliste erinevuste intensiivistamises ning institutsionaliseerimises. Teisisõnu, riik võib tegutseda, et vähendada erinevusi rühmade hulgas, töötades nende liikmete jaoks välja ühetaolisi või sümmeetrilisi saavutuste standardeid. Iga rühm oleks esindatud, kuigi mitte mõne kollektiivse tegutsemise vormi kaudu, ligikaudu võrdsetes proportsioonides kõigis poliitilise, sotsiaal- ning majanduselu valdkondades. See on integratsioonistrateegia: seda on võimalik rakendada piiratud ning tasakaalustatud viisil üksikute rõhutatud rühmade või üldisemalt kõigi rühmade suhtes. Üldisemalt rakendades oleks selle tulemus igasuguse kultuurilise omapära mahasurumine, muutes etnilise identiteedi administratiivseks klassifikatsiooniks.

See, mida riik teha ei saa, on poliitiliselt uuesti esile tuua pluralistlikke eeskujusid, mida spontaanselt on genereerinud sisserändajad ning nende lapsed — selline eeskuju on loomupäraselt ebapüsiv ning väljakujunemata. Tema olemasolu sõltub selle lahushoidmisest, mille viivad omavahel kokku rahvusriik ning korporatiivne teooria: riik on sunnitud organiseerima õiguste kaitsmist, ühiskond organiseerib vabatahtlikult huvide (sealhulgas kultuuriliste ning usuliste huvide) edendamist. Riigiametnikud hoolitsevad võrgustiku eest, mille raamides rühmad saaksid õitseda, kuid nad ei saa garanteerida nende õitsengut, isegi mitte nende püsijäämist. Ainus viis sedalaadi garantiide hankimiseks oleks võtta sotsiaalses maailmas kasutusele sunniabinõud, kujundada rühmad ümber millekski, mis sarnaneks nende Vana Maaailma originaalidega, ning eitada kogu immigratsiooni, individualismi ning kogukondliku uuestisünni kogemust. Midagi sellist ei saaks Ameerikas päevakorda ilmuda.

Rühmade püsijäämine ning õitseng sõltuvad suurel määral nende tuumikute elujõulisusest. Kui seda vitaalsust ei ole võimalik alal hoida, võib pluralism osutada ajutiseks fenomeniks, vahepeatuseks teel Ameerika natsionalismile. Varasemad pluralistid võisid olla naiivsed oma rahulikus kinnituses, et rahvuslikul elujõulisusel oleks talutav elu. Kuid neil oli kindlasti õigus rõhutada, et seda ei tuleks kunstlikult elus hoida ega ka riigivõimu poolt maha suruda. Teisest küljest eksisteerib argument, mida tuleb kasutada varasemate pluralistide vastu, pooldades teatud liiki avaliku toetuse osutamist etnilisele tegevusele. See on majanduslikust analüüsist hästi tuntud argument, mis on seotud etnilisuse kui kollektiivse hüve iseloomuga.

Individuaalne mobiilsus on eriline väärtus, kuid see on ka ameerikaliku pluralismi iseloomulik nõrkus. See muudab lahtiseks suhted tuumiku ning perifeeria vahel, genereerib ilma piirideta maailma. Selles maailmas on tuumiku elujõulisust kontrollitud tema suutlikkusega omada mõjuvõimu perifeerias tegutsevate meeste ning naiste üle, samuti kujundada nende eneseimago ning veendumusi. Need mehed ning naised omakorda elavad vabana tuumiku kindlusest ning vastupidavusest, mille eest neil ei tule maksta ei aja ega rahaga. Nad on usulised ning kultuurilised muidusööjad, nende elusid muudavad suuremaks kogukonnad, mida nad aktiivselt ei toeta, ning identsus, mida nad ise ei pea kultiveerima. Ei ole olemas mingit viisi, et küllastada neid sellega, mida nad võtavad vastu tuumikult, välja arvatud juhul, kui nad saavad mingit erilist laadi materiaalist abi. Kuid nende kõige tähtsam saavutus võib olla midagi enam kui uhkus kindlas tähenduses, etnilisuse aura, mida teisiti ei ole võimalik saada. Ega ole ka midagi ebaõiglast nende muidusöömises. Tuumikus olevaid inimesi ei ole eksploateeritud; nad soovivad hoida perifeeriat. Seda laadi muidusöömimine on aravatavasti vabas ühiskonnas paratamatu.

Kuid niikaua, kuni see eksisteerib — see tähendab senikaua, kuni etnilisust kogeb kollektiivse hüvena suur hulk inimesi —, annab see tõenäoliselt mõtte võimaldada kollektiivse raha, maksumaksjate raha imbumist läbi riigi/etnilise rühma (riigi/kiriku) barjääri. See on eriliselt tähtis siis, kui maksud moodustavad märkimisväärse osa rahvuslikust jõukusest ning kui riik on kõigi oma kodanike nimel võtnud ette hariduse ning hoolekande korraldamise. Seda on võimalik teha mitmel viisil, maksuvabastuste ning hinnaalanduste, subsiidiumide, stipendiumide eraldamise, sertifikaatide plaanide kaudu jne. Täpsed mehhanismid ei ole olulised, kui ükskord on aru saadud, et nad peavad tegema lõpu korporatiivse süsteemi vajakajäämistele, mis ei nõua

etnilise organisatsiooni erilist vormi ega liikmete administratiivset klassifitseerimist. Ligikaudne erapooletus rahade jaotamisel on arvatavasti kindlustatud demokraatliku poliitika normaalse töötamisega heterogeenses ühiskonnas. Valimisnimekirja tasakaalustamine ning koalitsiooni moodustamine annavad etnilistele rühmadele seda laadi mitteformaalse esindatuse määravas protsessis. Demokraatlik poliitika võib olla märkimisväärselt vastutulelik rühmade suhtes, senikaua kuni tal on tegemist ainult üksikisikutega: valijate, kandidaatide, hoolekande vastuvõtjate, maksumaksjate, kurjategijatega, kõik ilma ametlike rahvuslike siltideta. Ning vastutulelikkus ei pea olema kibestunult jagatav, siiski tekitab see kindlasti konflikti. Etnilised kodanikud võivad olla väga lojaalsed riigile, mis kaitseb ning edendab privaatset kogukondlikku elu, kui on näha, et seda on tehtud erapooletult.

Siiski jääb püsima küsimus, kas seda laadi võrdsust, mis on kohandatud sisserändajate kogukondade vajadustele, saab edukalt laiendada rassivähemustele, kes praegu esitavad oma rühmade taotlusi. Rassism on suur takistus teel täielikult arenenud pluralismile ning senikaua, kuni see eksisteerib, viivad Ameerika indiaanlasi ning mustanahalisi, võib-olla ka mehhiko päritolu ameeriklasi kiusatusse (ning rebivad neid eri suundadesse) korporatiivse jagamise ning riiklikult toetatud unifitseerimise pluralismivastased alternatiivid. Oleks jultunud toonitada, et need valikuvõimalused on rumalad või õigustamatud senikaua, kuni võimalused rühmade organiseerimiseks ning kultuuriliseks väljendamiseks ei ole võrdselt kättesaadavad kõigile ameeriklastele. Pluralismikohustusega seotud riik ei saa siiski teha midagi enam kui vaadata seda, et sellised võimalused oleksid *kättesaadavad*, mitte seda, kas neid kasutatakse. Ning ta saab seda teha ainult juhul, kui ta kindlustab kõigile kodanikele, arvestamata nende rühmi, võrdse või ligikaudu võrdse osa kõigist Ameerika elu ressurssidest.

Sellest väljaspool on distributiivne õiglus rühmade hulgas teel vastavusele nende tuumikute ning nende seotud liikmete elujõulisusega. Ilma korporatiivsusetta ei suuda riik abistada rühmi, kes ei ole võimelised end aitama või kes ei soovi, et neid aidataks. See ei suuda neid päästa lõplikust amerikaniseerumisest. Muuseas, see toimib nii, et võimaldada nii individuaalset pääsemist (assimilatsioon ning segaabiolu) kui ka kollektiivseid kohustusi. Riigi — ning poliitika üldisemalt — esmaülesanne on olla õiglane üksikisikute suhtes ning pluralistlikus ühiskonnas on etnilisus lihtsalt üks selle jõupingutuse taustatingimus. Etniline identifitseerumine annab tähenduse paljude meeste ning naiste eludele, kuid neil pole midagi tegemist nende kui kodanike seisundiga. See vahetegemine tundub kaitsmisväärne, isegi kui see ei loo maailma, kus ei eksisteeri tähenduse garantiid. Kultuuriliselt homogeenses ühiskonnas saab valitsus edendada eraldi võetud identiteeti, sulatades tahtlikult kokku kultuuri ning poliitikat. Ameerika Ühendriikide valitsus seda teha ei saa. Seetõttu on pluralism seniajani vaid eksperiment, kuni teda testitakse rahvusriigi pikaajalise ajaloolise ning teoreetilise jõu suhtes.

Patrick THORBERRY

VÄHEMUSTE ÕIGUSTE RAHVUSVAHELISED NING EUROSTANDARDID

Sissejuhatus

Rahvusvahelises kogukonnas on laialt levinud arusaam, et inimõiguste valdkonnas on standardite täpse määratlemise aeg läbi saanud. Kuid täiel määral ei saa see kunagi nii olla. Meile avaldavad pidevalt mõju inimõigustest ilmajätmise uus sisu ning uued kategooriad, mis nõuavad korrigeerivat tegutsemist spetsiifilisemate rahvusvaheliste ning siseriiklike õiguslike standardite vormis. Paljud praegustest vähemuste õigusi käsitlevatest diskussioonidest keskenduvad pigem nende tagamise ning teostamise mehhanismidele kui standarditele. Kuid mehhanismid peavad tuginema järjekindlatele ning arusaadavatele põhimõtetele — need kaks on omavahel tihedalt seotud.

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ajajärgul on vähemuste õiguste ulatus olnud üsna piiratud, moodustades terava kontrasti nende rahvusvaheliste lepingute ning deklaratsioonidega, mille valmistas ette ning kiitis heaks Rahvasteliit.

Nagu rõhutas J. Mayall artiklis "Suveräänsus ning enesemääramine uues Euroopas", puuduvad ÜRO hartas või inimõiguste ülddeklaratsioonis viited vähemustele. Teisisõnu, vähemusrühmade jaoks peeti piisavaks kaitseks üldiste inimõiguste põhimõtet, mis keelab diskrimineerimise rassiliste, etniliste, usuliste ning muude tunnuste põhjal. Kuigi vähemuse mõiste oli välja jäetud loetelust, millega fikseeriti tunnused, mille alusel on keelatud inimesi diskrimineerida, sätestas Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 14 siiski tähelepanuväärse erandi üldisest suundumusest: "Konventsioonis esitatud õigustest ning vabadustest osasaamine kindlustada ilma mingisuguse diskrimineerimiseta selliste tunnuste alusel nagu sugu, rass, nahavärv, keel, usk, poliitilised või muud veendumused, rahvuslik või sotsiaalne päritolu, seotus rahvusvähemusega, omand, sünd või muu staatus."

Paragrahv 27

Üldises rahvusvahelises õiguses moodustas kuni viimase ajani vähemuste õiguse põhilise sisu 1966. aasta rahvusvahelise kodaniku- ja poliitiliste õiguste pakti paragrahv 27: "Riikides, kus eksisteerivad etnilised, usulised või keelelised vähemused, ei tohi nende hulka kuuluvatele inimestele keelata õigust koos teiste samasse rühma kuuluvate liikmetega nautida oma kultuuri, tunnustada oma usku ning täita usukombeid või kasutada oma keelt."

See on ettevaatlik ning esialgne paragrahv, mis peegeldab väga piiratud ulatust, milles riigid olid valmis arvestama vähemuste õigusi. Selle paragrahvi tekstist tulenevad järgmised tähelepanekud:

- 1) vähemuste õigused võivad mitte kuuluda üldiste õiguste hulka, kuna neid rühmi ei pruugi olla kõigis riikides;

- 2) tekst viitab isikute, mitte rühmade õigustele, järelikult on tegemist õiguste ühise või kollektiivse mõõtmega piiramisega;
- 3) vähemuste liikmeid ei ole kirjeldatud inimestena, kellele kuuluvad teatud õigused, pigem käsitatakse neid isikutena, kellele "ei tohi õigusi keelata";
- 4) paragrahv ei anna selget ülevaadet riigi tegevusest või ressurssidest vähemuste toetamisel.

Siinkirjutaja on oma varasemates kirjutistes siiski esitanud 27. paragrahvi sellise tõlgenduse, mis püüab mõnest loetletud vajakajäämisest jagu saada. Argument tugineb asjaolule, et 27. paragrahvi ainult negatiivne lugemine ei ole vastavuses riikidevaheliste lepingute tõlgendamise efektiivsuse printsiibiga, mis enesestmõistetavalt eeldab, et paragrahv peab täiendama muid lepingus fikseeritud põhimõtteid — eriti usuvabadust, võrdsust ning diskrimineerimise lubamatust. Järelikult peab riik vähemuskultuuride toetamiseks tegutsema, mitte aga jääma lihtsalt passiivse kõrvaltvaataja rolli juhul, kui rühmad soovivad jätkata ning edendada oma spetsiifilisi omadusi, samuti siis, kui nad vajavad rahalist toetust ühiskonnalt laiemas mõttes. Lisaks on avaldatud ka arvamust, et vähemuste eksisteerimine on pigem seaduse kui tegelikkuse küsimus ning et riigid ei tohiks jonnakalt keelduda tõsiasju arvesse võtmast. Kui mitte just kõigis, siis enamikus maailma riikides on vähemusrühmad, kes assimilatsioonisurvest hoolimata soovivad alal hoida oma eripära.

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni deklaratsioon (detsember 1992)

18. detsembril 1992. aastal vastuvõetud resolutsiooniga nr 47/135 lõpetas ÜRO peaassamblee vähemuste õiguste standardite kehtestamise tähtsa faasi. Resolutsioon sisaldab "Rahvuslikesse või etnilistesse, usulistesse ning keelelistesse vähemustesse kuuluvate isikute õiguste deklaratsiooni". Seda teksti võib pidada vähemuste õiguste uueks "rahvusvaheliseks miinimumstandardiks", mis likvideerib mõned 27. paragrahvi vajakajäämised. Deklaratsiooni teksti põhipunktid on järgmised:

- (1) Artikkel 1: riikidel lasub kohustus kaitsta oma territooriumil vähemuste olemasolu ja identiteeti ning võtta selleks vajalikke meetmeid.
- (2) Artikkel 2: veel kord on mõjukalt konstateeritud ning viimistletud 27. paragrahvi põhimõtteid, rõhutamaks, et põhiõigusi peab teostama "erasektoris ja avalikult, vabalt ning ilma diskrimineerimiseta mis tahes vormis".
- (3) Artiklid 2.2 ning 2.3: vähemuste liikmetel on ulatuslikud osalus õigused, sealhulgas õigus osaleda riigi- ning regionaal tasandil selliste otsuste langetamisel, mis neid endid mõjutavad.
- (4) Artikkel 2.4: vähemuste liikmetel on õigus asutada ning säilitada oma ühendusi, ilma et nende tüübi suhtes kehtestataks mingeid erilisi piiranguid.
- (5) Artikkel 2.5: vähemuste liikmetel on õigus pidada kontakte nii rühmade teiste liikmete ning teiste vähemustega kui ka sugulasrühmadega teistes riikides. Riigi jaoks on tagatis see, et seda laadi kontaktid peavad olema "vabad ning rahumeelsed".

- (6) Artikkel 3: õigusi võib teostada nii individuaalselt kui ka koos rühma teiste liikmetega, mis seega välistab õiguste "individualiseerimise" riigi poolt (näiteks on küllalt privaatses keelekasutuse või usukommete täitmise kokkulepest, et riik täidaks oma kohustusi vähemuste suhtes).
- (7) Artikkel 4 käsitleb otsustavalt meetmeid, mida riigid peavad võtma vähemuste õiguste kaitseks. Hoolimata sellest, et meetmete võtmise kohustused on siin fikseeritud mõõdukamas sõnastuses, on nad paljudes aspektides vabanenud 27. paragrahvis sisalduvast passiivsusest. Meetmete hulgas on olulisel kohal hoolitsus emakeelsete eeskirjade eest (artikkel 4.3) ning korraldus levitada teadmisi riigi vähemuskultuuridest ning -usunditest. Teisest küljest ergutatakse vähemuste liikmeid hankima teadmisi ühiskonna kohta laiemalt, et sellega ära hoida täielikku ning enesekeskset pühendumist vähemuste asjadele.
- (8) Artiklid 5, 6 ja 7 hoolitsevad selle eest, et vähemuste õigusi võetaks korrektselt arvesse riiklikes programmides ning rahvusvahelise koostöö korraldamisel. Need artiklid käsitlevad ka riikidevahelise usalduse loomist ja vastastikust mõistmist vähemuste asjades ning (kuigi mõnevõrra ebamäärases sõnastuses) riigi ja rühmade vahel.
- (9) Artikkel 8 püüab vähemuste õigusi seostada võrdsuse ning teiste inimõiguste austamise üldiste põhimõtetega, samuti kannab ta hoolt riigi territoriaalse terviklikkuse eest. On täiesti selge, et deklaratsioonis loetletud meetmete eesmärgiks ei ole soodustada lahkulöömist või suurendada enesemääramist, sedalaadi küsimused on päevakorrast välja jäetud.
- (10) Artikkel 9 näitab, et ÜROlt süsteemilt kui tervikult oodatakse toetust deklaratsiooni eesmärkide saavutamisel. Praktikas omandab see hoolitsus väga suure potentsiaalse tähtsuse, kuna eesmärk on mobiliseerida ÜRO ressursse deklaratsioon ellu viia.

Üldistest punktidest võib siinkohal nimetada veel järgmisi.

- (1) Deklaratsiooni nimetus täiendab pakti 27. paragrahvis esitatud vähemuste loetelu määratlusega "rahvuslikud", kuid jääb ebaselgeks, kas see tähendab, et vähemuste liikmed peavad kuuluma nende riikide kodakondsusesse või rahvusesse, mille territooriumil nad elavad. Siiski võib seda laadi kitsendus tuleneda vähemuste kontseptsioonist endast. Saksamaa on toonitanud, et deklaratsiooni mõju on piiratud põhirahvuste esindajatega/kodanikega, kuid sellised riigid nagu näiteks Nigeeria peavad oluliseks deklaratsiooni rolli võitluses vaenuliku suhtumise vastu sisserändajatesse ning välismaalastesse. Seejuures osutatakse, et see puudutab ka põhirahvusesse mittekuuluvaid inimesi.
- (2) Tekstis ei ole toodud vähemuste definitsiooni, kuna deklaratsiooni ette valmistanud inimõiguste komitee töörühm oli arvamusel, et omadussõnad "rahvuslik, etniline, usuline ning keeleline" moodustavad ise juba piisava kirjelduse. 1980. aastate keskel pidurdas definitsiooni otsimine tööd deklaratsiooni kallal mitmeks aastaks.
- (3) Eelnõu ettevalmistamise ajal jäeti kõrvale ettepanekud lülitada deklaratsiooni vähemuste õigus autonoomiale; ei aktsepteeritud isegi madalama tasandi õigust "omavalitsusele". Riikide jaoks ei olnud vastuvõetav ükski vähemuste õiguste kontseptsioon, mis algas sõnaga "enese". Neid punkte arutades kerkis esiplaanile hoolitsus riikliku suveräänsuse eest.

- (4) Õigusi kohaldatakse vähemuste koosseisu "kuuluvate isikute suhtes", kuid mitte vähemuste kui selliste suhtes: neile jäävad üle vaid individuaalsed õigused, kuigi viimaste kollektiivne mõõde on mõnevõrra rohkem välja töötatud kui see oli 27. paragrahvis. Näiteks rõhutab deklaratsiooni artikkel 1, et riigid kaitsevad "vähemuste", mitte aga vähemuste hulka "kuuluvate isikute" eksistentsi ning identiteeti.

Euroopa uued initsiatiivid

Lisaks ülalmainitud "globaalsele" tegevusele inimõiguste standardite väljatöötamisel on mitmed Euroopa piirkondlikud organisatsioonid üritanud tegelda sobivate põhimõtete kogumi arendamisega õiguse nendes valdkondades, mis eelnenud perioodil olid hooletusse jäetud. Oma tegutsemisulatuses püütakse keskenduda ainult "rahvuslike" vähemuste kategooriale ning näidata, et vähemuste kontseptsioonis tõuseb teistest kõrgemale rahvuse/kodakondsuse element. Sellest annavad ammendava ülevaate järgnevad näited.

Vähemuste tähendus praegu kehtivates eurokonventsioonides

Regionaal või vähemuskeelte euroharta

"Artikkel 1 — definitsioonid

Harta eesmärkidel tähendavad:

- a) "regionaal- või vähemuste keeled" selliseid keeli, i. mida traditsiooniliselt kasutavad riigi territooriumil elavad riigi rahvuste esindajad, kes moodustavad arvuliselt väiksema rühma kui riigi ülejäänud elanikkond;
- ii. mis erinevad riigikeel(t)est; mis ei sisalda ei riigikeel(t)e dialekte ega sisserändajate keeli."

Vähemuste kaitse eurokonventsioon. Eurokomisjoni ettepanek "Demokraatiale seaduse kaudu". Strasbourg, 4. märts 1991, CDL (91) 7.

"Artikkel 2.1.

Konventsiooni eesmärkides tähendab vähemus rühma, mis oma arvukuse poolest on väiksem kui riigi ülejäänud elanikkond, mille liikmetele, kes on riigi rahvuste esindajad, on omased etnilised, usulised või lingvistilised iseloomujooned, mis erinevad ülejäänud elanikkonna samasugustest tunnustest, ning kes juhivad soovist kindlustada enda kultuuri, traditsioone, religiooni või keelt."

Vähemusrahvuste hulka kuuluvate isikute inimõiguste ning põhivabaduste kaitse konventsiooni lisaprotokolli ettepaneku tekst — Euroopa Nõukogu parlamentaarse assamblee soovitus nr 120 (1993).

"Artikkel 1:

Käesoleva Konventsiooni (Euroopa inimõiguste konventsiooni) eesmärkides tähendab rahvuslik vähemus sellist isikute rühma riigis, kes

- (a) asuvad riigi territooriumil ning on selle riigi kodanikud;
- (b) hoiavad alal pikaajalisi, kindlaid ning püsivaid sidemeid riigiga;
- (c) toovad esile selgelt eristatavaid etnilisi, kultuurilisi, usulisi ning lingvistilisi iseloomumadusi;
- (d) on piisavalt esindusliku, kuigi väiksema arvukusega kui riigi või riigi piirkonna ülejäänud elanikkond;
- (e) on üheskoos motiveeritud säilitama seda, mis moodustab nende ühise identiteedi — sealhulgas nende kultuuri, traditsioone, usku ning keelt.”

Euroopa Julgeoleku ja Koostöö Nõupidamine (CSCE) ning Euroopa Nõukogu

Lisaks ülalmainitud selgele kitsendusele instrumentidest kasu saamisel võib CSCE ning Euroopa Nõukogu saavutatud progressi vähemuste õiguste valdkonnas pidada vaid mõõdukaks kordaminekuks.

CSCE instrumendid hõlmavad vähemuste õiguste tähtsaid põhimõtteid ning peegeldavad põhiarusaama, et vähemused ei kujutavad endast mitte ainult riikidele alaliselt iseloomulikke tunnuseid, vaid ka Euroopa ühiskonna rikastumise allikat.

Õiguslikust aspektist hinnatuna on CSCE instrumendid üldiselt edumeelsed ning arenenud, kuid sageli jääb neil vajaka sisemisest kooskõlast ning järjekindlusest, nad ei ole kaitstud ka võimalike tagasilanguste eest. Nii on 1992. aasta Helsingi jätkukohutumise viide “põlisrahvastiku hulka kuuluvatele isikutele” kahes aspektis allpool kaasaegsete rahvusvaheliste standardite taset. Esiteks ei ole põliselanike õigused mitte ainult individuaalsed, vaid ka kollektiivsed. Teiseks viitab ÜRO terminoloogia “põliselanikele”, mitte aga “põliselanikkonnale”. Põhiliselt on CSCE tõstnud vähemuste õiguste profiili Euroopa raamistikus ning tema pigem lõtv ja ümberstruktureerimata standardite kogum sisaldab tervet hulka olulisi põhimõtteid, mis tõusevad märgatavalt esile vähemuste puhul.

Paljudel puhkudel ei ole Euroopa Nõukogu jõudnud kuigivõrd edasi Euroopa inimõiguste konventsiooni 14. paragrahvist: Euroopa vähemuste kaitse konventsiooni projekt on ainult projektiks jäänudki; Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte harta ülesehituses on vähemuste või nende liikmete õigustele pööratud vähem tähelepanu, võrreldes riigi kohustustega tunnustada vähemuste keeli. Euroopa Nõukogu masinavärk ei ole seni veel lõplikult heaks kiitnud progressi kõige lootustäratavamad teed — Euroopa inimõiguste konventsiooni lisaprotokoll. Vähemuste õiguste valdkonnas on Euroopa Nõukogu tunnistanud langetatavate otsuste ning endale võetavate kohustuste erilist hädavajalikkust: oma 1993. aasta soovitusel nr 1201 väljendas Euroopa Nõukogu parlamentaarne assamblee heameelt selle üle, et riigipeade ning valitsusjuhtide kohtumisel 8. ja 9. oktoobril 1993. aastal Viinis avanes vähemuste õiguste protokoll allakirjutamiseks.

Kokkuvõtvad tähelepanekud

Inimõiguste probleemistikus kuulub vähemuste küsimusele eriline koht. Vähemuste õigused on küll osa inimõigustest, kuid nagu inimõiguste teisedki kategooriad ning väljundid nõuavad ka need oma erilist lähenemisnurka.

Järk-järgult on jõutud selle tõsiasja mõistmiseni, et diskrimineerimise vältimise põhimõte kujutab endast esimest sammu vähemuste kaitsmisel, kuid ainuüksi sellest veel ei piisa probleemiga tegelemiseks.

Rahvusvahelise õiguse valdkonnas on vähemuste õiguste põhituum nende õigus eksistentsile ning identiteedile. Spetsiaalseid meetmeid selle identiteedi õitsengu soodustamiseks ei saa vaadelda diskrimineerivana.

Rahvusvahelised õiguslikud instrumendid ilmutavad kasvavat lugupidavat suhtumist mitmekesisuses, õigusesse olla teistest erinev. Üha laivamalt suhtutakse sihilikusse assimilatsioonipoliitikasse. Evolutsioon täidab demokraatia rikkama, suuremat osalemist võimaldava kontseptsiooni rolli, mis seda mitmekesisust peegeldab.

Siiski nõuab vähemuste probleem rahvusvahelises õiguses selget eristamist enesemääramisest. Vähemustel puudub enesemääramisõigus, mis on vaid "rahvaste" jaoks. Kuid ka vähemused peaksid enesemääramises osalema, neid ei tohiks sellest kõrvale jätta.

Õigus autonoomiale ei kujuta kaasaja rahvusvahelises õiguses endast vähemuste erilist õigust, kuigi nii mõnigi kord kasutatakse seda vähemuse ning riigi lepitamiseks. Seda arvesse võttes võib areng toimuda selle poole, et autonoomiat hakatakse rahvusvahelises õiguses enam tunnustama. praegusajal on meil siiski tegemist paradoksaalse olukorraga, kus riigid, kes viivad siseriikliku õiguse valdkonnas ellu mitmesuguseid autonoomiapoliitikaid, võivad osutada vägagi tõrksaks, kui päevakorda võetakse nende ülekandmine kohustuslikesse või isegi ainult soovitusliku iseloomuga rahvusvahelistesse normidesse.

Rahvusvahelises õiguses ei ole olemas vähemuste üldiselt aktsepteeritavat definitsiooni. Rahvusvahelised instrumendid respektseerivad üha enam enesedefineerimise kontseptsiooni, lähtudes ideest, et rühmade olemasolu on pigem tegelikkuse kui seaduse küsimus. Mõlemat nimetatud kontseptsiooni tunnustati tegelikult juba Rahvasteliidu ajal ning praegu on käimas nende taasavastamine.

Osaliselt kattub vähemuste küsimus põliselanike probleemiga. Põliskasukad tahavad olla midagi enam kui vähemused, kuid nad on kasutanud vähemuste suhtes kohaldatavate seaduste eeliseid. Põliskasukate rahvusvahelised instrumendid on vähemuste omadega võrreldes tunduvalt selgemalt kollektiivsed õigused. Näideteks võivad olla Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) 1989. aasta konventsioon nr 169 põliskasukate ja suguharude kohta ÜRO põliskasukate õiguste ülddeklaratsiooni eelnõu (1992). Euroopa ei jää väljapoole põlisrahvaste definitsioonide reast — need käivad ka laplaste (saamide) kohta.

Vähemuste õiguste alal on progress saavutatud pigem individuaalsete õiguste kollektiivse mõõtmise väljatöötamise kui kollektiivsete õiguste suurendamise kaudu. Silmanähtavalt suurem valmisolek kohaldada põlisrahvaste suhtes kollektiivseid õigusi võib peegeldada seisukohta, et põlisrahvaste pretensioonid ei kujuta endast riigi jaoks samasugust ähvardust nagu mõnede vähemuste enesemääramise taotlused; põlisrahvaste kontekstis tähendab enesemääramine vaid väga harva lahkulöömist riigist.

Rahvusvaheline õigus on hakanud vähemusti paremini mõistma. Ükskõik millise vähemuste jaoks kehtestatava korra arhitektuur hakkab ilmsiks tulema nagu kaugel asuval ehitusel — üldmulje tekib juba siis, kui detailid ega kogu keerukus ei ole veel selgelt nähtavad.

Harald RUNBLOM

ROOTSI MITMEKULTUURILISUS EUROOPA VÖRDLEVAS PERSPEKTIIVIS

Sissejuhatus

Mõned aastad tagasi tegi Norra antropoloog Frederik Barth ettepaneku keelustada sõna *kultuur*. Ta oli seisukohal, et seda sõna on kasutatud liiga palju ning väärtalt ning seetõttu on see hakanud muutuma väärtusetuks. Barthi eesmärk võiks olla oma õpetatud kolleegide narritamine, kuid keegi võib tema ettepanekut hõlpsasti meeles pidada, kui arutletakse mitmekultuurilisuse mõiste üle Euroopa kontekstis. Mitmekultuurilisuse mõistet on sageli kasutatud siis, kui käsitletakse nüüdisaegseid muutusi Lääne ühiskondades (Lääne-Euroopas ning Põhja-Ameerikas), samuti osutab see katsetele integreerida erinevaid sisserändajate rühmi neid vastuvõtvasse ühiskonda ning annab neile ka võimaluse hoida ja arendada oma traditsioonilist kultuuri ning elustiili või vähemalt olulist osa sellest. Ideoloogilises plaanis on mitmekultuurilisus muutunud assimileerumise liberaalseks alternatiiviks.

Euroopas puudub mitmekultuurilisuse mõistel (ning selle vastetel erinevates keeltes) kindel määratlus nii igapäevases poliitilises väitluses kui ka kultuurilises ning teaduslikus arutluses. Mitmekultuurilisust kasutatakse sageli selleks, et kirjeldada olukorda, mida iseloomustab etniliste rühmade, kultuuride, religiooni-de ning keelte paljusus. Kuid sellel mõistel on olemas ka normatiivne kasutus. Selles mõttes osutab ta erineva päritoluga isikute ning rühmade rahumeelse koosseksisteerimise ideaalset situatsiooni. Rootsi väitlustes on sellel kontseptsioonil (*mångkulturellt samhälle*) üldiselt positiivne kõrvaltähendus, Saksamaal aga ei võetud mõistet *Multikulturalismus* kasutusele kaugeltki samas tähenduses. Euroopa riigid erinevad üksteisest selle poolest, kuidas nad viitavad iseendile kui immigratsiooniriikidele. Siin on eksisteerinud rohkem või vähem alateadlik tendents jätta tähelepanuta või tõrjuda tagaplaanile see fakt, et immigratsioon on toimunud sajandite jooksul ning jätnud oma jälje rahvastikule ja kultuurile. Ükski Lääne-Euroopa riik ei ole end avalikult kuulutanud mitmekultuuriliseks ühiskonnaks, nagu seda on teinud Kanada. Kuid oma 1974. aasta põhiseaduses seadustas Rootsi usuliste ning etniliste vähemuste jõupingutused oma kultuuri säilitamiseks ning nägi ette märkimisväärse majandusliku toetuse nende eesmärkide saavutamiseks.

Selle artikli eesmärgik on vastandada mitmekultuurilisus (selle sõna kahes tähenduses) ning sellega seotud poliitika teostamine nende suurte demograafiliste, sotsiaalsete ning poliitiliste muudatuste taustale, mis mõne viimase aastakümne jooksul on Euroopas aset leidnud. Tähtis on esitada küsimus, kuidas seondub Euroopa Liidu loomine elanikkonna uute rühmade ning uute kultuuride integreerumisega. Esmaülesanne on demonstreerida sõjajärgse migratsiooni tagajärgi ning seda, kui võrd on Euroopa riigid muutunud keele, religiooni, etnilisuse ning kultuuri mõistes mitmekesisemaks. Teine ülesanne on vaadelda reageeringut sellisele olukorrale. Põhiline tähelepanu on pööratud Rootsile, kuid vaatluse alla on võetatud ka Euroopa perspektiiv laiemalt. See võimaldab diskuteerida praeguste tendentside üle ning osaliselt neile ka hinnangut anda. Mida mitmekultuurilisus tegelikult tähendab ning millist rolli mängib mitmekultuuriline poliitika Euroopa erinevates osades?

Rootsi juhtumi valimine uurimisobjektiks nõuab tema asjakohasuse ning paikapidavuse selgitamist. Rootsi illustreerib etniliselt homogeenne elanikkonna radikaalset muutust etniliselt kirju taustaga rahvastikuks paremini kui enamik ülejäänud Euroopa riike.

Sõjajärgse migratsiooni tagajärjel, mille tulemus oli rahvastiku muutunud koosseis, liikus Rootsi kiiresti rootsistamise mudelilt, mis rõhutas immigrantide etnilise ning kultuurilise assimileerimise tähtsust, mitmekultuurilisuse mudelile, mis ametlikult lubas kultuurilist mitmekesisust ning isegi ootas ja kutsus seda esile. Alus sellisele poliitikale pandi 1970. aasta paiku. Euroopas teatakse, et Rootsi teeb järjekindlalt jõupingutusi immigratsiooni tagajärgedest ülesaamiseks.

Paljudes riikides vaadatakse Rootsit sotsiaalse laboratooriumina ning pragmaatiliste sotsiaalsete lahendustega heaoluriigi mudelina. Ameerika Ühendriikides saavutas Rootsi sellise reputatsiooni 1930. aastatel, paljuski tänu markii Childsile, kes 1936. aastal avaldas teose "Rootsi: kesktee". Rootsi sotsiaalsete eksperimentide vaatljad on muuseas lahkavamustes ning mõned neist on isegi seadnud kahtluse alla nii nende kasuteguri kui humanistliku iseloomu. Rootslaste endi arvamuste on Rootsi tolerantne riik, mida iseloomustab sisserändajatega seonduvate küsimuste lugupidav käsitlus ajakirjanduses. Siiski ei ole keegi õnnelik, et immigrantide ning põliselanikkonna vaheliste suhete iseloom on esile kerinud. Eksisteerib tööpuudus, segregatsiooni tendents koolides ning asutuses, üha suurenev lõhe sisetulekutes, samuti avaliku vaenulikkuse märgid. Seda, mis on läinud valesti, vaadeldakse allpool, ka Euroopa perspektiivis.

Migratsioonimudelid

Rahvusvaheline sõjajärgne migratsioon muutis rohkem kui mistahes muu faktor asjakohaseks küsimuse, kuidas valmistada Euroopa riikides ette kultuuride koosseistamiseks soodsaid tingimusi. Lääne- ning Põhja-Euroopas muutsid elanikkonna etnilist koosseisu kõigepealt Euroopasisene tööjõumigratsioon ning seejärel põgenike sissevool Ladina-Ameerikast, Aasiast ning Aafrikast. Immigratsioon on kaasa toonud uued religioonid ning avanud tänavad keeltele, mida sisserändajaid vastuvõtvates riikides varem vaevalt oli räägitud. Silmatorkav on kodakondsusrühmade suur arv Rootsis, kus on immigrante vastu võetud kogu maailmast ning seal on rohkem kui saja kodakondsuse esindajaid. Euroopa perspektiivis on see suhteliselt suur arv, kuid immigratsioon on dramaatiliselt muutunud olukorda peaaegu kõigis Euroopa riikides. See kehti ka Balti riikide ning teiste endiste Nõukogude Liidu vabariikide kohta. Eestis on registreeritud proportsionaalselt kõige ulatuslikum immigratsioon – põhiliselt venelased ning teiste slaavi rahvaste esindajad. Samuti on Eesti Euroopa riikidest sõjajärgse perioodi jooksul kogenud ilmselt kõige suuremat elanikkonna muutust. Nõukogude migratsioonipoliitika tagajärjel on Eestis ning Lätis drastiliselt vähenenud põhirahvastiku osakaal elanikkonnas.

Siiski pole immigratsiooni puhtdemograafilised tagajärjed osutunud Lääne-Euroopas üleliia dramaatiliseks, kuna immigratsiooni kõrvale jättes on viimastel aastakümnetel Euroopa rahvastikule olnud iseloomulik peaaegu nullkasv. See-eest on dramaatilistel muutustel tegemist pigem rahvastiku inim-, rahvusliku ning kultuurilise koosseisuga. Välismaalaste (mittekodanike) osakaal on muutuste mõõtmiseks konarlik vahend (vt tabel 1).

Mittekodanike proportsioon ei ole ühiskonna heterogeensuse mõõtmiseks siiski parim vahend, kuna arvesse tuleb võtta ka neid immigrante, kes on saanud vastuvõtva riigi kodakondsuse. Nende arv on suhteliselt kõrge Rootsis, kus kodakondsusele vaadatakse pigem instrumentaalsest seisukohast.

Et täielikult mõista Lääne-Euroopa riikide elanikkonna mitmekultuulist iseloomu, on oluline hinnata migratsiooni äärmiselt mitmepalgelist iseloomu. See tähendab, et riik, mis seab endale ülesandeks oma "võõramaalaste" integreerimise, peab toime tulema terve hulga rühmadega, kes erinevad üksteisest oma tausta, suuruse, demograafilise struktuuri, migratsiooniloo ja paljude muude tunnuste poolest. Üks võimalikke immigratsioonide jaotusi on järgmine: hooajaline-, töö- ja põgenike migratsioon, sisseränne kolooniatest, kodumaale tagsipöördumine ning repatrieerumine. Näiteks on töömigrandid ning põgenikud saanud neid vastuvõtvasse riiki vägagi erinevate eesmärkidega, mistõttu nad reageerivad riikliku poliitika meetmetele erinevalt. Rootsi on 20. sajandi jooksul vastu võtnud sisserändajaid kõigist loetletud rühmadest, välja arvatud sisserändajad kolooniatest. Mõnel rühmal on selles riigis pikk ajalugu (taanlased, soomlased, sakslased), samas kui teised on uustulnukad (peaaegu kõik mitteeurooplased).

Tabel 1. Välismaalaste (mittekodanike) osakaal mõne Euroopa riigi rahvastikus

PÄRITOLURIIK	VÄLISMAALASTE ABSOLUUTARV (TUHANDETES)	OSAKAAL KOGU RAHVASTIKUS (PROTSENTIDES)
Austria	413,4	5,3
Belgia	904,5	9,1
Taani	160,0	3,1
Soome	26,3	0,5
Prantsusmaa	3607,6	6,4
Saksamaa	5241,8	8,2
Itaalia	781,1	1,4
Holland	682,4	4,6
Norra	143,3	3,4
Rootsi	483,7	5,6
Šveits	1100,3	16,3
Ühendatud Kuningriik	1875,0	3,3

Kuna suure depressiooni algusega jäi emigratsioon ookeani taha peaaegu täielikult soiku, muutus 1930. aastatel immigratsioonipiirkonnaks Lääne-Euroopa. See protsess kiirenes 1940. ning 1950. aastatel, kuid sõja viimaste ning esimeste sõja järgsete aastate jaoks olid iseloomulikud kümned miljonid ümberasustatud, kes otsisid tagasiteed oma elukohtadesse või vaatasid uue kodumaa otsingul ringi lagedaks tehtud Euroopas. Kaasaegne Euroopa immigratsioon sai alguse aastatel 1944–1947. Paljud riigid olid laostatud, kuid mõned eelkõige Rootsi ning Šveits, avanesid kohe tööjõu sissevooluks. Rootsis moodustas suure osa sellest immigratsioonist Rootsi ettevõtete ning Riigi Tööturuameti planeeritud värbamine. Rootsi valitsus sõlmis vormilised kokkulepped Kesk- ning Lõuna-Euroopa riikide valitsustega; samasuguse mudeli võttis Lääne-Saksamaa kasutusele 1950. aastate lõpus.

Kui pärast sõda taastus normaalne poliitiline olukord, iseloomustas immigratsiooni Lääne-Euroopa riikidesse silmatorkav ühetaolisus. Skemaatiliselt võib selles välja tuua neli erinevat perioodi (vt tabel 2). Esimene hõlmab vahetult sõjale järgnenud aastaid, mil kontinendil toimusid mitmed ümberpaiknemised: sõjaväeosade tagasitulek, ümberasustatud isikutele uute elukohtade leidmine, põgenikelaagrite evakueerimine, algav tööjõumigratsioon. Teise perioodi (1948–1964) jaoks oli iseloomulik vaba liikumine Euroopa Ühenduse liikmesriikide ning Põhjala riikide vahel. Kolmandat (1965–1972) võiks nimetada külalistööliste perioodiks, mil leidis aset ulatuslik sisseränne Lõuna-Euroopast. Peaaegu samaaegselt peatus 1973. aastal majanduslik immi-gratsioon Lääne-Euroopasse – vastureaktsioonina nn energiakriisile ning majanduslikule mõõna-perioodile. Tegelikult immigratsioon vähenes, kuid see võttis ka uued vormid. Seda tähistab neljas periood (1973–1988), milles piirangutele vaatamata sisserändajate arv lõpuks suurenes. Viies periood sai alguse 1989. aastal: viimaseil aastail on kohaldatud rangemaid reegleid ning rajatud väljapoole suunatud barjääre.

Tabel 2. Iga-aastane immigratsioon Lääne-Euroopasse

1948–1964	500 000
1965–1972	1100 000
1973–1982	700 000
1983–1988	1100 000
1989–1993	2300 000

Viimaste aastakümnete jooksul on järk-järgult nähtavale tulnud olukorda iseloomustavad kolm piirkonda: Lääne-Euroopas paiknev *keskus*, mis elanikkonna jaoks oli ning jääb tugevaks magnetiks; *poolperifeeria*, mille moodustavad Lõuna- ning Ida-Euroopa; *perifeeria*, mis koosneb Põhja-Aafrikast, mõningatest Aasia osadest ning Ladina-Ameerikast. Poolperifeeria on ühtaegu nii keskusesse emigreerumise piirkonnad kui ka perifeeriast saabuva immigratsiooni sihtpunkt.

Kuigi immigratsiooni mõõn ning tõus leiavad enamikus Lääne-Euroopa riikides aset paralleelselt, immigreeruvad rühmad erinevalt. Suurel määral on see tingitud ajalooliste traditsioonide erinevustest. Näiteks tulevad islamimaailmast Prantsusmaale valdavalt Põhja-Aafrikast pärit moslemid, Suurbritanniasse muhameedlased eelkõige Indiast ning Pakistanist, kuna Saksamaal moodustavad sisserändajate seas enamuse türklased ja kurdid. Endises Jugoslaavias kestva sõja tagajärjel kasvab Rootsis praegu pidevalt Bosnia muhameedlaste arv, ning bosnialased võivad soomlaste järel muutuda arvukuselt teiseks immigrandi rühmaks.

Alates 1980. aastate algusest on immigratsioonisurve Lääne-Euroopale muutunud üha suuremaks ning paljudes riikides on praegu ärevust tekitav olukord – võib-olla kõige rohkem Saksamaal. Isegi immigratsiooni suhtes positiivselt meelestatud Saksamaa liberaalid hindavad sisserändajate jätkuvat juurdevoolu Saksa ühiskonna jaoks väljakannatamatuks. Pärast Berliini müüri kokkuvarisemist ning kommunismi lagunemist on toimunud tunduvalt intensiivsem immi-gratsioon Ida-Euroopast Lääne-Euroopasse. Destabiliseerumine endises Nõukogude Liidus kujutab endast faktorit, mida on väga raske hinnata, kui püütakse koostada rahvastikurände prognoose tulevikuks.

Rootsi muutumine etniliselt heterogeenseks

Rootsile, nagu teistelegi Põhjala riikidele (Taani, Soome, Island, Norra) oli kuni 20. sajandini iseloomulik rahvusliku koostise poolest homogeenne elanikkond. 1930. aastal Rootsisis korraldatud rahvaloenduse andmetel oli koos soomlaste ja laplastega vähem kui 1% rahvastikust "võõrast tüvest pärit". See on huvitav näide rühmitamise kohta, kuna nii laplased kui soomlased olid Rootsi aladel elanud rohkem kui viissada aastat. Sõdadevahelisel ajajärgul kitsendas Rootsi nagu enamik teisigi Euroopa riike, põgenike ning sisserändajate vastuvõttu. Lööklauseks oli –"Rootsimaa rootslaste jaoks". Järkjärgulised muudatused välismaalasi puudutavas seaduses peegeldasid soovi hoida riik vaba võõrastest. Pärast sõda toimus hoiakus radikaalne muutus ning piirid avati. Muutus sai alguse sõja aastatel. Õigemini osutus üheks pöördepunktiks Norra juutide salajane vastuvõtmine 1942. aastal, samuti 1943. aasta oktoobris taanlaste ning rootslaste korraldatud päästeaktsioon, mille tulemusel natside okupeeritud Taanist pääsesid eluga ligikaudu kuus tuhat juuti, keda ähvardas oht sattuda natslikesse koondus- ning hävituslaagritesse. Nende aktsioonide sotsiaalpsühholoogilistest tagajärgedest ei ole võimalik üle vaadata, kui püütakse mõista nihkeid Rootsi poliitilises kliimas ning immigratsioonipoliitikas.

Rootsi põhielanikkond ei ole kunagi laskunud mingitesse kultuuriteemalistesse aruteludesse Põhjamaadest ning teistest riikidest pärit rühmadega, kes saabusid maale 1940–1950. aastatel. Arusaamine sisserändajate rühmade kultuurilistest taotlustest arenes väga aeglaselt ning võttis palju aega, enne kui saadi aru sellest, et paljud põgenikud ning majanduslikel põhjustel sisserändajad kujutasid endast väljakutset ühiskonnale. Püsiti väljakujunenud seisukohal, et immigrandid peavad muutuma rootslasteks, võtma omaks rootslaste tavad ja kombed ning harmoneeruma Rootsi ühiskonnaga.

Rootsi välisministri Östen Undeni sõnavõtt 1945. aastal illustreerib ametlikku assimilatsiooni hoiakut sisserändajate rühmade suhtes. 1946. aasta jaanuaris märkis Unden parlamendis sõja lõpus riiki saabunud ligikaudu 30 000 Balti riikidest pärit põgeniku kohta, et nende rühmade jaoks oleks parem, kui nad pöörduksid tagasi üles ehitama oma kodumaad – Nõukogude Liitu. Kui nad jääksid Rootsi, oodataks neilt, et nad muutuksid rootslasteks ning käituksid nagu rootslased. Sija võib lisada, et Unden esines oma avaldusega ajal, mil Nõukogude valitsus hellitas lootust saada Rootsisis asuvad Balti riikidest pärit inimesed tagasi oma kontrolli alla. Struktuurset integreerusid baltlased Rootsisis kiiresti, kuid nad säilitasid oma tugeva kollektiivse identiteedi ning jätkasid oma kodumaalt pärit traditsioone. See kehtis eriti eestlaste kohta, kes arendasid Rootsisis välja rikka ning mitmetahulise kultuuri ja seltskonnaelu. Sama tegid ka lätlased, kuigi nende oluliselt väiksem arvukus ei võimaldanud luua nii mitmekesiseid rahvuslikke institutsioone Eestlaste jaoks oli eksiilis põhjapaneva tähtsusega oma keele säilitamine.

Alates 1930. aastast on Rootsi ning tema naaberriigid käinud läbi pika tee. Nagu märgitud, on muutunud elanikkonna etniline koosseis, kuna järk-järgult on laienenud need piirkonnad, kust Rootsi isserändajaid vastu võtab. Pealegi on toimunud pööre (vähemalt põhimõtetes), mille tulemusel aktsepteeritakse immigrantide õigusi hoida alal oma iseloomulikke kultuurijooni. Rootsi on kasutusele võtnud kultuurilise mitmekesisuse tunnustamise ning isegi ergutamise ametliku poliitika. Seepärast tuleb esitada küsimus, kuidas suudab ühiskond, mis oli assimilatsiooni poolt ning skeptiline ruumi andmisel väliskultuuridele, teha 180° pöörde ning kuulutada end pluralistlikuks. See tulenes mitmeist tähtsaist faktoreist.

Kõigepealt mõisteti, et mõnda 1950. aastate lõpul ning 1960. aastatel Rootsi saabunud rühma ei olnud kerge integreerida. 1940–1950 saabusid Kesk- või Lääne-Euroopa taustaga (industrialiseerunud ning urbaniseerunud) sisserändajad, kelle varasemal elul oli olnud vähemalt mõningane sarnasus Skandinaavia elulaadiga. Ent rühmad, mis hakkasid saabuma 1960. aasta paiku, pärinesid põhiliselt hoopis Türgi ning Kreeka põllumajandus piirkondadest, olles tunduvalt nõrgema haridustaustaga.

Teiseks, pidades silmas hilisemaid rühmi, hakati 1960. aastate keskel astuma samme ka valitsuses ning moodustati erirühm, mille juhiks määrati Kjell Öberg. Öbergi rühm esitas aruandeid otse Rahvuslikule Tööturukomisjonile ning Tööministeeriumile. Nad kasutasid oma töös mittekonventsionaalseid meetodeid ja otsitud vahendeid ning tegutsesid kontaktis omavalitsusorganite ja tööandjatega. Nad soovitasid ning kontrollisid väga konkreetseid lahendusi (näiteks keeleõpet, mida katsetati väikeses ulatuses).

Kolmandaks saadi teatud ringkondades aru, et riigil lasub moraalne vastutus nende inimeste heaolu eest, kes olid saabunud Rootsi tööle ning otsustanud sinna jääda. Rootsi parlamendis aastatel 1966–1968 tehtud ettepanekute hulk oli ilmekas tõend selle uue lähenemise kohta. Paljud nendest ettepanekutest käsitlesid haridusalast ning kultuurilist toetust etnilistele rühmadele, iseäranis neile, kes olid pärit Balti riikidest. Lõpuks avastasid Rootsi võimuorganid elanikkona erineva kultuurilise ning lingvistilise koosseisu tagajärjed ning aktsepteerisid neid.

Neljandaks avaldati Rootsile rahvusvahelist survet, et ta suhtuks paindlikumalt vähemuste keele ning kultuuri alalhoidmisse. Seda survet ei maksaks üle tähtsustada, kuid Soome valitsuselt tulid selged signaalid. Soomes oli sügav mure Soome elanikonna "kuivendamise" pärast. Sõjajärgsete aastate jooksul oli Soome olnud Rootsi tööturu jaoks põhilisne välismaise tööjõuga varustamise allikas. Soome meeste ja naiste lahkumine mõjus verekuramisena ning seda vaadeldi kui paralleeli sajandialguse transatlantilisele migratsioonile. Kuna emigratsioon suurenes, tundis Soome valitsus vajadust kaitsta kodumaist majandust. Oluliseks muutus soomlaste säilitamine Rootsis, et nad saaksid hiljem Soome tagasi pöörduda. Sellel oli sügav kultuuriline tagamõte, ning võtmeküsimus oli soome keelt kõnelejate keele säilitamine. Kui soomlased olid Rootsis võimelised hoidma ning kindlustama oma keelt, muutus remigratsiooni võimalikkus suuremaks, samuti suutsid kodumaale naasvad migrandid reintegreeruda Soome ühiskonda. Soome võttis kasutusele meetmed nii kodus kui ka välismaal, avaldades survet Põhjamaade Nõukogu kaudu, et koostöös kehtestataks Põhjamaade tööturu jaoks teatud reeglid. Nõudmised, mida Soome Rootsile esitas, mõjutasid olulisel Rootsli reformi käivitamist. Selle suunamuutuse tulemusena tagati sisserändajatele mõningad kultuurilised õigused. Immigrantide kultuurilised püüdlused leidsid kaitse põhiseaduses. Rootsi 1974. aasta valitsusdokument ergutas toetama keelelisi, usulisi ning kultuurilisi rühmi, kes eelistsid alal hoida oma iseloomulikke omadusi. Töötati välja, võeti vastu ning viidi ellu terve seeria programme. Need sisaldasid ka toetusi ajakirjandusväljaannetele, mis ilmusid sisserändajate keeltes, toetusi emakeelsele õpetusele avalikus koolisüsteemis ning isegi õigust osaleda poliitilistes valimistes omavalitsuste tasandil. Ühesõnaga – valmistumine Rootsi kodakondsuse saamiseks muudeti lihtsamaks.

Reformidega, mida kavandati selleks, et kindlustada sisserändajate püüdusi oma kultuuri säilitada ning anda neile lahedamat tegutsemisruumi Rootsi ühiskonnas, kaasnes retoorika. Integratsiooni alused võeti kokku kontseptsioonis "Võrdsus, valikuvabadus ning koostöö". Võrdsust mõisteti selles kontekstis kui sisserändajate

ning rootslaste pariteeti õiguste, kohustuste ning võimaluste osas. Valikuvabaduse eesmärk toetas immigrantide õigust valida, kas hoida alal oma kodumaa kultuuri, "muutuda rootslasteks" või segada kokku oma kodumaa ning Rootsi kultuuri iseloomulikke jooni. Koostöö eesmärk oli saavutada elanikkonna enamuse ning vähemuste vahel kokkulepe. Rootsi valitsusliikmed, samuti ametiisikud riigi ning omavalitsuste tasandil kordasid neid kolme võtmesõna üha uuesti ja uuesti kui juhtivat põhimõtet enamuse suhtumise jaoks immigrantide vähemustesse. Siiski langevati otsus nende põhimõtete kohta seadusi eriti arvestamata ning kogu aeg eksisteerisid ka nende erinevad tõlgendused. Üks selgitus anti 1986. aastal, kui põhilised eesmärgid korraldi üle valitsuse ettepanekus: eeldati, et sisserändajad arendavad oma kultuuripärandit "selliste põhinormide raames, mis kehtivad inimeste koosseisestamise jaoks meie ühiskonnas".

Vaevalt tekitab hämmastust, et on võimalik esile tõsta üht valdkonda teise järel (näiteks kohtuid, koole, avalikku sotsiaalabi), kus nende põhimõtete kasutuselevõtt polnud lihtne. Keelereform oli kulukas, selle kasutegurit ning kultuurilisi tagajärgi seatakse üha enam ja enam kahtluse alla. Integreerimaks sisserändajaid poliitilisse ellu, tagas Rootsi 1975. aastal hääleõiguse kohalikel valimistel kõigile välisriikide kodanikele, kes on Rootsis viibinud vähemalt kolm aastat. 1976. aastal valimistel osales ainult 60 % selle õiguse saanud välismaalastest. 1991. aastal langes see näitaja 41 %-ni.

Rootsi mitmekultuurilisus ajaloolise pärandi valguses

Pluralismipoliitika oli murrang Rootsi traditsioonis, kuna sisserändajad on alati (ehkki erineva kiirusega) assimileerunud ning võtnud omaks Rootsi kombes ja elulaadi. Muuseas on nad jätnud tugeva jälje Rootsi majandus ja kultuurilisele, kuid püüvat immigrantide kultuuri ei arendatud. Vallooned olid koondunud Rootsi tehaste ümber mitme põlvkonna vältel, kuid vähehaaval see lahustus. (Valloone värvati 1600. aastatel tänase Belgia lõunaosas ning nad rõhutasid endogaamia (siseabielu ühe ja sama ühiskondliku rühma piires – *tõlkija märkus*) hädavajalikkust, et säilitada oma kaubandussaladusi terasetootmise selles nišis, mis nad olid hõivanud. Juudi immigrandid hakkasid Rootsi saabuma 18. sajandi lõpu poole, kuid järk-järgult nad assimileeriti (või emantsipeeriti, nagu seda on kirjeldanud mitmed ajaloolased). Vähesed eksisteerinud etnilised enklavad (näiteks väikesed ning tihedad juudi kogukonnad), mis Rootsi linnades arenesid, lahustusid juba 19. sajandi lõpul. Juutide traditsioonid jäid püsima, kuid põhiliselt seetõttu, et juutide sisseränne on olnud enam-vähem pidev. Tänapäeval on ainult vähesed Stockholmi või Göteborgi juudi kogukonna liikmed kolmanda või neljanda põlvkonna immigrandid – kui selliseid üldse leidub.

Paljude viimase kahe sajandi jooksul Euroopas toimunud poliitiliste protsesside eesmärgiks on olnud rajada riike, mis tõstavad esile rahvuslikke traditsioone ning elanikkonna homogeniseerimist. Ülevaade immigratsioonist ning mitmekultuurilisuse poliitikast Euroopas demonstreerib ajalooliste traditsioonide tähtsust. Üks aspekt, millele sageli on viidatud, seisneb Saksamaa ning Prantsusmaa riigi ja kodakondsuse kontseptsioonide lahknemises. Esimene neist kasutab põhimõtet *ius sanguinis* (vereõiguse printsiip, mille kohaselt lapse kodakondsus määratakse vanemate kodakondsuse järgi – *tõlkija märkus*), teine *ius soli* põhimõtet (kõik riigi territooriumil sündinud lapsed saavad selle riigi kodakondsuse sõltumata nende vanemate kodakondsusest – *tõlkija märkus*), mis võimaldavad kasutada välismaalaste ning sisserändajate vastuvõtmiseks erinevaid aluseid. Sotsioloogilisest aspektist vaadatuna

on Saksamaa olukord äärmiselt keeruline. Mõned vaatlejad mõistavad sakslaste ksenofoobia ajaloolisi juuri. Saksa kultuuris on traditsiooniliselt eksisteerinud tugev dihhotoomia sakslaste ning mittesakslaste (*deutsch ja undeutsch*) vahel. Idee sakslastest kui ühtsest rahvast (*ein Volk*) kasvas välja Saksamaa rahvuslikust ühendamisest 19.sajandil. See idee on seotud ka sõdadega, milles Saksamaa osales: sõda puhastab inimesi (või rahvust). Praegune kahe Saksamaa ühendamine ning Ida- ja Lääne-Saksamaa kokkusulamine on lisanud uue faktori Saksamaa identiteediprotsessi. Neil inimestel, kes ei ole määratletud sakslastena, eelkõige sisserändajatel ning varjupaiga taotlejatel on tunduvalt nõrgemad positsioonid.

Rootsi juhtumi puhul, mida iseloomustavad tema erilised traditsioonid, võib keegi küsida, kas suudab riik omaks võtta sedalaadi pluralismi, mille ta on visandanud. Mõned ajaloolised faktorid veenavad, et see ei ole võimalik. Rootsi ajalooliste faktorite ning traditsioonide loetelu on vastu-olus praeguste pluralistlike poliitikatega ning selle võib kokku võtta järgmiselt.

1. Rootsi ei ole sünni ega traditsioonide poolest mitmekultuuriline ega paljurahvuseline ühiskond. Erinevalt Kanadast ei ole riigis kaht põhilist tõugu (kui kellelgi on vastuvõetav selle mõiste kasutamine, mis on tavaline Põhja-Ameerikas, kuid mida peetakse vananenuks Euroopa mõnes osas). Erinevalt Soomest ei ole Rootsi rajanud oma identiteeti riigina, kus elavad erinevate keelterühmade esindajad. Pigem assimileerimisi immigreerunud rühmad kiiresti .

2. Selle tagajärjel puudusid Rootsil kogemused vähemusi käsitlevate seaduste osas, samuti puuduvad vähemuste kohtlemise positiivsed traditsioonid. Näiteks olid Teise maailmasõja jooksul Rootsi saabunud eesti keelt kõnelevad eestlased väga üllatunud, kui rootslased suhtusid nii ükskõikselt nende nõudmistesse, kohelda neid vähemusena. Rootsi võimuorganid ei saanud aru nende soovist organiseerida oma koole. Eestlaste võitlus oma koolide eest oli seetõttu kahetsusväärne lugu.

3. Rootsised on vana rahvas. Me oleme konsolideerunud ühiskonnana, ning laieneva jõuna asutasime 1600. aastatel tugeva keskvoimu, mis baseerus kuningakroonile ja kirikule. Rootsised elavad seniajani paljude tsentralistlike tendentsidega, mis muutusid tugevaks Gustav Adolphi ning tema järeltulijate ajal.

4. See tendents ühetaolisusele on tugev, iseäranis hariduse valdkonnas. Kirjaoskuse levitamise kampaania haaras kogu rahvast. Kiriku juhitud haridusprogramm aitas muuta ühiskonna üsnagi ühtseks. Selle kohta on järgmisi hilisemaid näiteid: (a) algkoolide (*folk-skola*) rajamine alates 1842. aastast, (b) koolireformid pärast 1945. aastat (*enhetsskola, grundskola*), traditsioonide puudumine, kui tekkisid erakoolid; (c) 1970. aastate keskel läbiviidud keelereform (*hemspråksreformen*) oli ühtne lahendus, mille eesmärk oli kohaliku (st rootsi) keele õpetamise korraldamine kõigi keelerühmade esindajatele – sõltumata sellest, kas neid oli sadu tuhandeid (nagu näiteks soome keelt kõnelejaid) või hoopis käputäis koos tulevaste õpilastega.

5. Rootsi pole kunagi olnud koloniaalriik. Sellest tulenevalt puuduvad riigil igasugused suhted dekoloniseeritud piirkondadega, mis näiteks on olemas Suurbritannial ning Hollandil.

6. Rootsi on traditsiooniliselt olnud ühtne ka religiooni mõttes – kontrastina näiteks Hollandile, kellel on traditsioon luua *modus vivendi* mitmesuguste usuliste rühmituste vahel.

Hinnangud Rootsi mitmekultuurilisusele

Liikumine etnilise pluralismi ametliku aktsepteerimise poole ning 1970. aasta paiku toimunud assimilatsioonilise ühiskonna suhteliselt äkiline muutumine mitmekultuuriliseks langes kokku teiste muutustega, mida seaduseandjad ei olnud ette näinud ega olekski saanud ette näha. Esiteks, vahendid sisserändajate mitmesuguste rühmade nõudmiste rahuldamiseks võeti kasutu-sele olukorras, milles elanikkonna rahvuslik koosseis tundus antuna. Sisserändajad saabusid paljudest Euroopa ning Põhja-Ameerika riikidest ja töid kaasa küllaltki suure hulga erinevaid keeli. Pealegi esindasid kõik rühmad kristlikku traditsiooni, välja arvatud vähesed sisserändajad Türgist ning Jugoslaaviast. Nende rühmade enamus peegeldas "euroopalikke väärtushinnanguid". Kuid uute printsiipide kasutuselevõtmisel kultuuriliseks valikuks ei kujutanud ei seadusandjad ega ajakirjanduses toimunud väitlustes osalejad ette mitteeurooplaste ning mittekristlaste massilist saabumist.

Teiseks kehtestati ametlik kultuuriline pluralism Rootsis sealse majanduse õitsengu ajal ning riik kuulus veel maailma suurima rahvusliku kogutoodanguga riikide esiviisikusse. Drastiline muutus saabus 1970. aastate alguses, kui kasvutendents kahanes ning Rootsi lähenes järkjärgult, kuid palju kiiremini, kui seda mõistis enamik vaatlejaid, perioodile, mil riiklikult heldekäeliselt toetatud reformide laiendamine ei olnud majanduslikult enam õigustatud.

1970. aastate alguses püüdis Rootsi (nagu ka kõik teised Euroopa riigid) peatada laiaulatuslikku immigratsiooni. Nagu tüüpiline Euroopa kogemusele, andis ka see "stopp" ainult piiratud tulemusi. Lubatud oli perekondade taasühinemise, samuti põgenike immigratsioon, mida ei mõjutanud immigratsiooni järkjärgult suurenev pidurdamine 1970–1980. aastatel. Tööimmigrandid, kes saabusid varasemal perioodil, andsid riigi majandusele rohkem, kui nad temalt nõudsid, ning mitmekultuurilised reformid olid suunatud eelkõige nendele rühmadele. 1970–1980. aastate sisserändajad lisasid tootmispotentsiaalile palju vähem. Niisiis nõudsid struktuursed reformid tootmises tööjõult kõrgemat haridustaset ning rohkem kultuurilist kompetentsust. Üha suurenev osa sisserändajatest jäi välja töötajate hulgast ning 1990. aastate alguses saavutas see kriitilise taseme.

Tabel 3. Tööpuudus Rootsis kodakondsuse järgi 1993. aastal

	MEHED	NAISED
Kogu elanikkond	9,7	6,6
Välisriikide kodanikud	24,0	17,0
Soome	16,5	8,9
Taani	7,7	11,6
Norra	19,6	7,9
Jugoslaavia	19,3	18,7
Iraani	52,3	55,5
Türgi	24,2	24,1
Tshiili	30,2	38,1
Poola	27,1	27,2

Rootsis on tendents uue klassiühiskonna kujunemise suunas, kus mitteeurooplased moodustavad töötute ulatusliku alama klassi. 1980. aastate keskel väga arvukalt saabuma hakanud iraanlaste – isegi kõrgelt kvalifitseeritute – hulgas ulatub tööpuudus üle 50%. Bosnialased, kes massiliselt saabuvad endises Jugoslaavias peetava sõja tõttu, on valdavalt muhameedlased – nagu iraanlasedki. Siiski on nende väljavaated paremad lihtsalt sel põhjusel, et nad on eurooplased. Varsti võivad nad muutuda getostunuteks või rõhututeks tööpuuduse ning mitmesuguste sotsiaalsete heasoovliku hoolitsuse pahelises ringis. Erinevate rühmade haavatavust illustreerib Rootsi tööpuuduse statistika (vt tabel 3).

Rootsi kultuurilise pluralismi mudel võeti kasutusele vastavuses Rootsi heaoluriigi põhimõtetega. Tuleb rõhutada, et heaoluriigi ülesehitus tugineb vasak- ning parempoolsete poliitilisele kompromissile. Kõik parlamendiparteid on aktsepteerinud nii kultuurilise pluralismi põhimõtteid kui ka nende ellurakendamist. Siiski on tõusev protestipartei Uus Demokraatia (Ny demokrati) alates 1991. aastast seadnud kahtluse alla mõnede programmide paikapidavuse.

Niisiis võeti kultuuriline pluralism kasutusele Rootsi heaolupoliitika traditsiooni raames, mille tingimusteks on *kõikihaaravus* (heaolutingimused peavad olema kindlustatud igaühele), *sotsiaalne õigustatus* (üksikisikul on õigus paljudele sotsiaalteenustele) ning *universaalsus* (hõlmab kogu elanikkonda). See tõi kaasa ka selle viisi kritiseerimise, kuidas Rootsi ühiskond võttis vastu ning kohtles oma sisserändajaid ja põgenikke. Leiti, et üksikisikule avaldati liiga suurt survet ning ilmutati liiga vähe arusaamist rühma (olgu siis perekonna, hõimu või koguduse) vajadustest. Sotsioloog Kjell Magnusson demonstreeris selgelt bürokraatliku heaoluriigi ning endisest Jugoslaaviast pärit, teistes traditsioonides üles kasvanud sisserändajate vahelise kokkupõrke problemaatilisust. Niisiis soovis korporatiivne Rootsi, et sisserändajad organiseeruksid kogu rahvast hõlmavatesse assotsiatsioonidesse vastavalt nendele eeskujudele, mis tuginesid üheksteistkümnenda sajandi lõpu ning 19. sajandi alguse poliitilistest traditsioonidest välja kasvanud rahvaliidumiste mudelile. Sisserändajad integreerusid selle põhimõttega kooskõlas ajajärgul, mil see suhete mudel lakkas toimimast.

Rootsi mõtlemismudelit saab paljuski illustreerida selle viisi kaudu, kuidas Rootsi võttis 1980. aastate jooksul vastu pagulasi. Põgenike üha suurenev hulk sundis riiki otsima uusi lahendusi, jaotama vastuvõtmise "koormat" ning kandma hoolt pagulaste eest. Põgenike vastuvõtmise programm, mis võeti kasutusele 1980. aastate keskel, oli tüüpiline Rootsi viis lahendada sotsiaalseid probleeme: ühtne lahendus ning kogu Rootsit hõlmav strateegia, mille tõttu lõpptulemusena peaaegu kõik omavalitused pidid pagulaste jaoks ette nägema sobivad meetmed, võimaldama piiratud ruumid privaatse tegevuse ning valitsusväliste organisatsioonide jaoks. Äraarvamatuks faktoriks oli loomulikult riigis varjupaika otsivate inimeste arvu suurenemine, mis ületas tublisti kõik arvestused. Kaugeleulatuvat integratiivset eesmärki ei saavutatud, ning praktikas osutus programmi rakendamine kompromissiks Rahvusliku Immigratsiooniameti ja vastavate omavalitsuste "paternalistliku" sotsiaalse administratsiooni, koolide, tööhõiveameti jpt vahel. Immigratsiooniamet, kellel olid olnud suured visioonid, võttis enda kanda ka operatiivse vastutuse, kuid tal oli selles tegutsemisvaldkonnas nõrk organisatsioon.

Euroopa perspektiiv

Rootsi mitmekultuurilisuse kasutuselevõtt tähendab selget kõrvalekallet Rootsi traditsioonidest. Selle kujundajad ei ole kunagi tõeliselt mõtiskenud tema sügava iseloomu ning võimalike tagajärgede üle. Selle muutuse jaoks aja valimine on huvitav seepärast, et ta langes kokku praeguste debattide ning reformidega Kanadas, olles neist ka silmnähtavalt inspireeritud. Kui väideldakse mitmekultuurilisuse üle ning antakse talle hinnanguid, tuleb selgelt eristada riikide kolme põhirühma:

1. riigid, kus eksisteerivad territoriaalsed vähemused (näiteks Šveits, samuti Jugoslaavia kuni 1991. aastani)
2. riigid, mis on oma kaasaegse ajaloo rajanud ulatuslikule immigratsioonile (näiteks Austraalia, Kanda, Ameerika Ühendriigid),
3. riigid, kus ulatuslik immigratsioon on praegune fenomen (näiteks Rootsi ning teised Lääne-Euroopa riigid).

Tingimused pluralistliku ühiskonna kujundamiseks on iga rühma puhul üsna erinevad. Näiteks rajab Šveits etniliste rühmade vahelise tasakaalu tugevale ajaloolisele traditsioonile koos probleemide lahendamise mehhanismidega. Nii Kanada kui Šveits on viimase poolsajandi jooksul kogenud ulatuslikku immigratsiooni. Mõlema riigi alustugede hulka kuulub kahe põhilise "tõu" (britid ja prantslased Kanadas) ning territoriaalselt jagunenud keelerühmade (saksa, prantsuse, itaalia ning retoromaani keeled Šveitsis) vastastikune mõjustamine. Põhiline erinevus Kanada ning Šveitsi vahel on see, et esimene on oma kaasaegse ajaloo rajanud immigratsioonile ning võtnud mitmekultuurilisuse omaks kui printsiipi, milles uued sisserändajad (nõndanimetatud teised etnilised rühmad) mängivad eristavat rolli, kuna aga Šveits on suuremal või vähemal määral hoidunud oma sõjajärgsete sisserändajate integreerimisest ning säilitanud rohkem külalistööliste süsteemi. Üks hüpotees seisneb siin selles, et delikaatne tasakaal nelja keelerühma vahel on äärmiselt tundlik sisserändajatele sel juhul, kui sisserändajad omandavad riigis viibimiseks püsiva aluse. 19. ning 20. sajandi jooksul kujundas ka Soome kahe keelerühma (soome või rootsi keelt kõnelejate) vahel välja modus vivendi. Siiski eksisteerib Soomes varjatud kujul küsimus migratsioonist, mis on üsna väikene, kuid suurenedes võiks mõjutada elanikkonna struktuuri nendes omavalitsusüksustes ning piirkondades, kus keelerühmadevaheline tasakaal on rikutud.

Mitmesugustel põhjustel on Lääne-Euroopa ühiskondades teatud sisserändajate rühmi ning üksikisikuid koheldud positiivselt või negatiivselt. Positiivne kohtlemine (mis vähem privilegeeritute silmades on loomulikult negatiivne) on põhiliselt riikide ning riikide rühmade vahel sõlmitud kahepoolsete ja mitmepoolsete kokkulepete tagajärg. Lääne-Euroopa koostöö raamides on alla kirjutatud mitmesugused spetsiaalsed lepingud, mis põhinevad kodakondsusel. Teoreetiliselt on Taani kodanik eelistatud olukorras, kuna Taani on mõlema, nii Euroopa Liidu (EU) kui ka Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni (EFTA) liikmesriik. EU-siseselt on Taani kodanikel juurdepääs tööturule. Traditsiooniliselt on taanlastele tagatud juurdepääs ka Põhjamaade tööturule, mis hõlmab nelja riiki väljaspool Taanit. EU ning EFTA liikmete vahel sõlmitud Euroopa Majandusruumi (EES) leping tasandas selles aspektis erinevused kõigi Lääne-Euroopa riikide vahel. Et Saksamaal pistab avalik arvamus ühte patta kõik need, kes on riiki saanud sisserändajatena, on eri rühmade vahel olulised õiguslikud erinevused.

On tugev seos viiside vahel, kuidas Euroopa ühiskonnad kohtlevad oma immigrante ning ülejäänud vähemusrühmi. Vastuseta on küsimus, kas sisserändajate rühmi tuleks nimetada vähemusteks või tuleks vähemuste mõistet kasutada ainult nende rühmade puhul, keda tähistatakse eriliselt ning kellel on selgelt identifitseeritavad õigused. Mõistete lingvistiline tarvitusviis tekitab siin segadust. Käibel on rohkem piiritletud tarvitusviisi.

Kuna EC/EU poliitika soodustab liikmesriikidevahelist mobiilsust, on pakiliseks muutunud migrantide kultuurilised ning keelelised õigused (itaallased Saksamaal, sakslased Hollandis jne). Suurenev majanduslik ning poliitiline koostöö muudab asjakohaseks ka ajalooliste vähemuste ja piirialade vähemuste küsimused. Üks juhtum, mis lahendati enam-vähem harmooniliselt, on sajandivanune vaidlus taanisaksa vähemuse üle nende riikide vahelise piiri läheduses. Suurenenud kaitsepoliitilises koostöös ning arvestades Lääne-Saksamaa väljavaateid saavutada NATO liikmesriigi staatus, lahendas Bonni valitsuse selle põletava küsimuse 1950. aastate keskpaiku. Positiivseks märgiks on see, et mõned riigid on loobunud oma jaanalinupoliitikast. Poola, kes aastakümnete jooksul ametlikult ei tunnustanud vähemuste olemasolu oma territooriumil, on asunud uuele liinile, tunnustades ametlikult vähemustena oma sakslasi, valgevenelasi ning teisi.

Riigid on alla kirjutanud vähemuste vastastikuse kaitse kokkulepetele. Mitmed inimõiguste valdkonna rahvusvahelised konventsioonid keskenduvad vähemuste olukorrale, näiteks Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni 1992. aasta deklaratsioon rahvuslike või etniliste, usuliste ning keeleliste vähemuste hulka kuuluvate isikute õigustest. Paralleelne areng toimub ka Euroopa riike hõlmavate kokkulepete osas, kus samuti keskendutakse sisserändajate rühmadele.

Paljurahvuselises Euroopas on esiplaanile tõusnud traditsioonilisema Euroopa mudeli vähemuste küsimused. Territoriaalsed vähemused (nagu bretoonid, waleslased ning šotlased) mobiliseerusid 1960. aastatel ning taotlesid piirkondlikku omavalitsust; Fääri saartel ning Ahvenamaa saarestikul õnnestus saavutada pooleldi autonoomne staatus, kuid Fääri saarte juhtum illustreerib autonoomia haavatavust, kui majandusbaas on nõrk. Selles kontekstis tuleb vaadelda ka praegu Prantsusmaal ning Belgias valitsevaid tendentse administratiivse detsentraliseerimise suunas, samuti Hispaanias aset leidnud piirkondlike keelte ametlikku aktsepteerimist.

Euroopa uues enamuste-vähemuste õhustikus koos kasvava sümpaatiaga vähemuste esitatavate nõudmiste suhtes on soome keelt kõnelevad Rootsi soomlased palunud vormiliselt aktsepteerida Rootsis mitteterritoriaalset vähemust. Nad nõuavad kultuuriautonoomiat ning viitavad mõnikord Eesti Vabariigi 1925. aasta vähemusrahvaste kultuuriautonoomia seadusele, mis andis kindlatele rühmadele erilised privileegid ning õiguse kehtestada makse. Samuti osutavad nad asjaolule, et rootsi ning lapi keele kõrval on Rootsi valdustes alati räägitud ka soome keelt. Lisaks viitavad nad olukorrale Soomes, kus rootsi keelt kõneleval vähemusel on kindlad konstitutsioonilised õigused. Rootsi valitsusel tundub olevat mõningaid raskusi anda nende nõudmistele põhjendatud vastus.

Kriitika Rootsi riigi aadressil on kõlanud väheste rühmade, valdavalt saami (lapi) vähemuse suust, kes väidavad, et Rootsi viivtab inimõigusi ning vähemuste õigusi käsitlevate rahvusvaheliste konventsioonide allakirjutamisega. Samuti väidavad nad, et Rootsi on tõrges vastama oma ajalooliste vähemuste nõudmistele ning kriitikale. Konfliktid saamide (laplaste) ning Rootsi riigi vahel on väga vanad, ning käesoleval sajandil on saamid organiseerunud, et kaitsta oma huve. Sisserändajate poliitika kaudne tagajärg on see, et ligikaudu kahekümnetuhandeline põliselanike saamide kogukond saavutas mõned kultuurilised ning keelelised tagatised.

Kokkuvõte

Mitmes Lääne-Euroopa immigratsiooniriigis ksenofoobia suureneb. Sisserändajate röövimised, rünnakud asüülitaotlejate ning välismaalaste majadele, samuti demonstratsioonid kitsendatud immigratsioonipoliitika toetuseks on praegu tavalisemad kui kümme aastat tagasi. Paralleelselt sellele näeme, kuidas valitsused ning organisatsioonid väga teravalt ja otsustavalt vastu tegutsevad. Need fenomenid on silmaga nähtavad nii vähesete sisserändajatega riikides (Norra) kui ka riikides, kus sisserändajaid on palju (Saksamaa), kus viimaste aastate jooksul on toimunud ägedad kokkupõrked politsei ning meeltavaldava noorsoo vahel. Ülkäsitletud diskussioon on keskendunud Rootsile, kes tegi auahne jõupingutuse, et lahendada suurte ning erinevate sisserändajate rühmade integreerimise probleemid. Mitmekultuurilisuse poliitika kasutuselevõtt oli suur kontrasti Rootsi ajaloolisele traditsioonile, ning sotsiaalne eksperimenterimine polnud seni täielikult õnnestunud. Üheks aspektiks, mida pole täiel määral arvesse võetud, on ajaloolised faktorid, ning paralleelsed Euroopa kogemused demonstreerivad selgesti, et ei ole võimalik ignoreerida selliseid minevikukogemusi nagu riik ja rahvus.

IFES developed/sponsored? No

Country ESTONIA

Year 1997 Language ESTONIAN

Description What is a Multicultural Society?